A

CSIK-SOMLYÓI

RÓM. KATH.

FŐGYMNASIUM

ÉRTESITŐJE

AZ

1879/80. TANÉVRŐL.

KÖZLI

IMETS FÜLÖP JÁKÓ,

IGAZGATÓ.

SZÉKELY-UDVARHELYTT,

BECSEK DÁNIEL KÖNYVNYOMDÁJÁBÓL.

1880.

A

CSIK-SOMLYÓI

RÓM. KATH.

FŐGYMNASIUM

ÉRTESÍTŐJE

AZ

$18^{79}/_{80}$-diki TANÉVRŐL.

KÖZLI

IMETS FÜLÖP JÁKÓ,

IGAZGATÓ.

SZÉKELY-UDVARHELYTT,

BECSEK DÁNIEL KÖNYVNYOMDÁJÁBÓL.

1880.

I.

A föld helyzete-, alakja- s nagyságára vonatkozó vélemények a legrégibb kortól a jelen korig.

Alig van tárgy, melylyel annyit foglalkoztak volna az emberek, mint a földdel; de egyszersmind azt is mondhatjuk, hogy alig van tárgy, a mely nagyobb érdekkel birna ránk nézve, mint a mi földünk. Már azért is, hogy a föld lakhelye a kutató szellemnek — az emberi nemnek — , mely legelső kutatása, vizsgálódása tárgyává is a földet teszi. Nincs, s nem is lehet képzelni embert, ki akkor, midőn már észszerüen gondolkodni tud, arra ne gondolna, hogy vajjon milyen ez a föld, a melyen ő él, jár és lakik s vajjon mekkora lehet az?!

Hogy a föld alakját s nagyságát kutatták, annak már az ó-korban is találunk nyomára. Az igaz, mint minden tudományban, ugy a csillagászatban is a legrégibb adatok feljegyezve nincsenek; de mégis igen régi korból találunk feljegyzett adatokat arra nézve, hogy kutatták milyen alakja van a földnek s mekkora lehet az.

Azonban lehet következtetnünk, hogy még az előtt is, a midőn a legrégibb adatokat feljegyezve találjuk, kellett lenni, a ki a föld alakját és nagyságát tudni akarta, szóval, a ki kutatta. Hisz találunk-e ma is egyént, a ki — bármily hátra álljon is tudomány s müveltség tekintetében — valami fogalmat ne alkotna magának a föld alakja- és nagyságáról?!

Már a naponként észlelt tünemények is oda vezették a népeket, mint pl. a napnak naponkénti elö- s eltünése, a hold változatai, a csillagok kelte s lenyugta, a nap s hold fogyatkozások stb., hogy legelőször e tudománykörben kezdjenek mozogni; s e tant a csillagászatot — vegyék tanulás tárgyul, a melylyel egyszersmind a földet is kellett kutatniok. Tehát ebből az is kitünik, hogy e

tudománykör a legrégibb; mert nemcsak hogy ez enged legmélyebben behatolni a legrégibb fejlődése történetébe; hanem a mellett ez képes a legrégibb emlékeket felmutatni minden tudomány között; azért is jogos a név, midőn a csillagászatot a legöregeblnek nevezik.

Itt én a legrégibb adatokból csak azokat hozom fel, a melyek a föld alakja- és nagyságára vonatkoznak; összehasonlítva a fokonként haladt véleményeket a föld alakja- és nagyságáról; kimutatva azt is, hogy mai nap mily véleményben vagyunk a föld alakja- s nagyságáról, vagyis: milyen s mekkora tulajdonképen a mi földünk?

Igen régi adataink vannak arra nézve, hogy a földről, a különféle népek különböző véleménynyel birtak. Igy a holdfogyatkozások előre való megjelölése arra indit bennünket, hogy következtessünk, miszerint azon népeknek, a kiknél azt megjelölni tudták, a föld alakjáról is némi fogalommal kellett birniok. Már pedig a *sinaiak*nál Tsong-Kang császár alatt 2155-ben Kr. sz. e. egy napfogyatkozást megfigyeltek, sőt Hi és Ho csillagászok (Gaubil: Histoire de l'astronomie chinoise) ezen napfogyatkozást előre meg is jósolták; tehát ez bizonyitéka annak, hogy ők a csillagászatot nem mint uj tant, hanem mint régit kezelték már ez időben is; s hogy különbséget tudtak tenni a csillag-idő és nap-idő között, arra enged következtetnünk, hogy ők a föld alakját ismerték; de hogy milyennek ismerték vagy vélték: arról feljegyzett adataink nincsenek.

A sinaiaknál a *chaldeusok* és *egyptomiak* még előbb viszik csillagászati tudományuk kezdetét, a mit is saját szülöttüknek tartanak, tehát nekik is kellett a föld alakja- és nagyságáról fogalommal birniok.

De különben is Egyptomban Dendera város mellett egy sziklába vágott templom van, melynek a mennyezetén fel van metszve a mythos s ott van, hogy az oroszlán viszi a nap szekerét a templomba. A kép szerint akkor a téritő az oroszlánban volt és igy az előnyomulásból azon számitásra jutunk, hogy azon templom Kr. sz. e. 2000 évnél hamarább keletkezett. Lássuk röviden annak számitását. Az egész állatöv egy körben foglaltatik, azon körben, a melyet a nap látszatos mozgása után ekliptikának neveznek, a mely ekliptikán vannak a napéjegyenpontok is. Azonban ezen napéjegyenpontok nincsenek egy állandó helyen, hanem változnak, vagyis előnyomulnak és pedig évenkint 50.1″cel. Tehát a nap utjában évenkint az állatövi csillagok csoportjától 50.1″cel hátra marad.

Az állatövet a következő 12 csillag képezi: kos, bika, ikrek, rák, oroszlán, szüz, mérleg, bököly, nyilas, bak, vizöntő és halak. *)

Miután pedig egy-egy csillagcsoport egymástól való távola 30°, a mostani éjnapegyen ponttól az ikrektől az oroszlán csillagcsoportig 60° van, az pedig=60×60 percz vagyis 60×60×60 másodpercz, azaz = 216000 másodpercz. Ha most ezen másodperczek számát az évenkint való előnyomulás számával az 50.1″cel, vagy kerekszámban 50″nel elosztjuk megkapjuk a Denderah város mellett levő templomban felmetszett mythos keletkezési idejét. Az pedig 216000: 50 = 4320-év, s ha ebből a Kr. születése után való évek számát az 1880-t levonjuk, (4320—1880=2440) marad 2440. Tehát csakugyan ama mythos Kr. sz. e. 2000 évnél hamarább keletkezett. A miből nyilvánlátható és következtethető, hogy az egyptusiak akkor már a csillagászatban jártassággal birtak, s hogy a föld alakja- és nagyságáról is kellett fogalmuknak lenni.

A chaldeusoknál egy adoma forgott a föld nagyságáról, a mely szerint egy chaldeus kérdeztetvén, mekkora a föld? az azt felelé: egy jó gyalogos 3-év alatt megkerülhetné. Ez összevetve a valódival nem rosz felfogás; mivel a számitás szerint az egyenlitő kerülete = 360°, egy fokban pedig van 15 mérföld s igy 360°-ban van 360×15 = 4500 mfld. 3 évben pedig van 3×365 nap = 1095 nap. Ha most a mérföldek számát a napok számával elosztjuk, megkapjuk az egy napra eső mérföldek számát (5400 : 1095 = 4.9). E szerint egy napra esnék 4.9 vagy kerekszámban 5 mfld; s igy 5 márföldet kellene megtennie az embernek naponkint, hogy a földet 3-év alatt megkerülje; a mi, elgondolva, hogy mennyit lenne képes haladni az ember naponkint, megközelitő számitás volt.

Hogy az *indusok* is már a régi korban birtak csallagászati ismeretekkel az bizonyos; sőt több monda van a földre vonatkozó nézeteikről. Ilyen a többi között az, hogy a föld egy nagy óriási elephantra rakott teher, mely roppant nagy állatot még egy szörnyü nagy teknősbéka visz egy nagy tej-tengeren. Később a földet egy nagy tojásnak tartották, mely egy istennő térdein nyugszik.

*) Melyek a következő versbe foglaltatnak:

Sunt aries, taurus, gemini, cancer, leo, virgo,
Libraque scorpius, arcitenens, caper, amphora, pisces.
(Kos, bika, kettős, rák, az oroszlán és arató szüz
Mérleg után ollós, nyilas, bak, kanna halakkal.)

Mások az indok közül egy nagy lotuszvirágnak tartották a földet, melyen a Ganges két félszigete és Ázsia többi vidékei jelentik a rajta levő kinyilt virágot, az oczeánban elszórt szigetek pedig a fakadazó bimbókat, s a távoli földek jelentik a leveleket. A földön élő embert ők ugy képzelték, mint a virágon élő apró állatkákat.

A *görögök*höz Egyptomból ment át a csillagászat tudománya, a hol irott emlék is tanuskodik, hogy a föld alakjáról fogalmat alkottak maguknak. A görögök mythosa szerint a föld egy óriás vállain nyugszik, a kit büntetésül kárhoztattak erre az istenek. A földrengéseket ők szintén igyekeztek megmagyarázni s azt mondák, hogy az onnan származik, mivel az óriás türelmetlenségből néha megrázza magát.

Igy emliti továbbá a történelem *Homeroszt*, mint a ki énekekben irta le a föld alakját és abban ő ugy vélekedik, hogy a föld egy kör alaku korong lenne, a melyet az okeanos vesz körül, egy oly hatalmas folyam, a melybe minden viz bele ömlik. Ama földkorong közepén emelkedik fel az Olympus, a melyen — a mythologia szerint — a görög istenek palotái vannak elhelyezve és a melynek a legfelső csúcsán van Jupiter és ő onnan néz le a többi istenekre. Igy tehát Homer (ki 1000 körül élt Kr. sz. e.) a földet korong alakunak hitte. Ilyennek tartották *Hesiod* (900 — 800 körül) és az ő társai. Azonban sem Homer, sem Hesiod nem ismerték azon alapot, melyen a föld nyugodnék.

Azon nézetre, hogy a föld-felület korong-alaku, ama téves nézet vezette, hogy (noha a földön kiemelkedések és mélyedések vannak; de a tengeren teljesen sima csendes időben) a földfelület mindenütt korong alakjában jelentkezik.

Homer a földön fölül látszó kékszinü boltozatról azt mondá, hogy az az Atlas és a Kaukazus hegységek havas ormain nyugszik, mely alatt vannak a csillagok, a melyeket a felhök visznek kerékmüveken.

De még Homer után is minden adat oda mutat, hogy a föld korongalakunak tartatott egész *Thalesig* (ki Kr. sz. e. 640. körül élt). Thales, ki a földet gömbalakunak tartotta, ugy vélte, hogy a föld a világ középpontjában fekszik és vizen uszik. Mig *Anaximander*, kinek müködése körülbelől Kr. sz. e. a 6-ik század közepébe esik, a földet (Plut. III. 10. szerint) cylinder-alakunak tartotta, a mely 3-szor oly széles, mint mély, és (Diog. Laërt. II. I.

szerint) gömb-alakunak. Ő is, mint Thales, a földet a mindenség középpontjába helyezettnek véli s azt is mondotta, hogy a nap akkora mint a föld, tehát ő a föld nagyságáról is szól.

Azonban az ó-kor többi csillagászai is mind, vagy tál-, vagy henger-, vagy gula-, vagy koczka-alakunak vitatták a földet. Némelyek tanitották, hogy az, mint a jegestenger jégszigetei, vizen uszik; mig mások, mint pl. *Xenophanes*, gyökerekkel megerősitettnek képzelték.

Pythagoras (500. Kr. sz. e.) volt az első, ki a földet nemcsak gömbalakunak mondotta, hanem tanitotta is.

Pythagoras után az ő iskolája egy uj világrendszert állitott fel, mely a földet már nem teszi a világegyetem középpontjába; hanem egy központi tüzet vett fel, mely körül keringenek a hold, föld, nap, bólygók és állócsillagok. Tehát a pythagoreusokat illeti a dicsőség a föld mozgásáról; mivel ők kezdték először tanitani, hogy a föld mozog; mert előttük a földet nyugalomban hitték lenni. Ezen tan csakhamar követőkre talált krotoni *Philolaos* (440. Kr. sz. e.) és tarenti *Architasban* (440. körül Kr. sz. e.) Különösen pedig *Platon* (430 körül Kr. sz e.) idejében kezdett elterjedni s a knidosi *Eudoxus* (384—366 körül Kr. sz. e.) később a samosi Aristarchos (280 körül Kr. sz. e.) és *Erathosthenesben* (276—194. Kr. sz. e.) nagy kifejlődést nyert.

Erathosthenes még a föld nagyságát is megkisérlette meghatározni. Ő volt az első, ki a fokmérés szerint mérte meg a földet, s ő a föld kerületét 250000 stadiumnak (a mi körülbelől 6200 földr. mérföld) találta. Ezen számitásban ugyan sok hiba van; de elég az, hogy Erathosthenes volt az első, ki a heyes utat követte a föld nagyságának meghatározásában.

Aristoteles (384—320 Kr. sz. e.) tanitotta ugyan a föld gömbalakját, de nyugvónak hitte. Ő „*Περὶ τοῦ οὐρανοῦ*“ czimü könyvében a föld alakjáról szólván, felhoz a föld gömbalakjának bizonyitására olyan okokat, a melyek mai nap is érvényesek. Ha nyugot vagy éjszak felé előre megyünk, igy szól Arisztoteles, akkor a csillagok előttünk mindig emelkednek és mögöttünk mindinkább eltünnek; a mi bizonyiték arra nézve, hogy a föld mindkét irányban görbült. Következteti továbbá a földnek gömb-alakját, annak mindig köralaku árnyékából s az előtte már ismert holdfogyatko-

zásokból. Bizonyitó oknak tekinti Aristoteles még a föld nehezebb részecskéinek törekvését a föld középpontja felé.

Aristoteles igy okoskodik: A testek feloszlanak könnyü és nehéz testekre. Minden nehéz test a világegyetemnek középpontja felé törekszik; ellenben a könnyü testek annak körülete felé sietnek. Mivel pedig a föld a nehéz testekhez tartozik, annak a világegyetem középpontjába kell lennie, azaz ott nyugalomban van. Hasonlóan nyilatkozott *Archimedes* is (287—212. Kr. sz. e.) Ő is a földet nyugvónak tartotta, mely körül keringnek a nap és a hold.

De a föld mozgásán is tul mentek a pythagoreusok; ők még a földnek tengelye körüli forgását is tanitották, mit különösen a pontusi *Herakleides* és a syrakusaei *Niketas* védelmeztek.

A józan felfogás azonban ama központi tüz helyébe a napot helyezte. Különösen *Aristarchos* volt az első, a ki állitá, hogy a föld kereng a nap körül. Tehát ő volt az, a ki legelőször helyes fogalommal birt a világ-egyetem végtelenségéről és a föld állásáról.

Az ó-kornak minden csillagászait fölül multa *Hipparchus* (160—125. Kr. sz. e.) ki különösen az éj-napegyen előnyomulását fedezte fel, melyből a föld középpontkivüliségét következtette.

Megemlitendő itt még *Poseidonius* (körülbelől 60 év körül Kr. sz. e.) ki a föld nagyságát szintén meghatározta s 240000 pálya foknak találta, a mi a valódihoz közelebb van mint az Erathostenesé. Hipparch után, Poseidoniuson kivül, a földre vonatkozólag nem sok történt egész Ptolomeusig, ki Hipparch után a legnagyobb csillagász vala.

Klaudius *Ptolemaios* (Alexandriában 125—160 évig müködött Kr. sz. u.) megdöntötte elődeinek nézetét s ő ismét a földet mint szilárd központot, nyugvónak tekintette s a világegyetem középpontjába helyezte. S ezen nézet volt uralkodó egész Kopernikusig.

Hogy az ókorban s azután is egész *Kopernikusig* a földet nyugvónak hitték s azt állitották, hogy a többi égi testek kerengenek a föld körül: ennek oka azon látszatban rejlik, a mely mai nap is nem ritkán tévutra vezetni látszik a szemlélőt. Péld. ha az ember gyorsan menő kocsival (pl. vasuti kocsiban utazva) elhalad több álló tárgy mellett, ugy tetszik neki, mintha a tárgyak haladnának ellenkező irányban s ő a kocsival együtt nyugodnék. Azonban a minden napi tapasztalat a földi tárgyaknál ily tévedésre nem enged vezetni; de az égi testeknél, a melyek nagy távol-

guk miatt nem kutathatók ki, ez előfordulhatott; különösen akkor midőn a természettannak azon tüneményével nem voltak ismeretesek, hogy mozogni látszik a tárgy, akár a tárgy mozog s a szemben lerajzolt kép áll, akár a szemben lerajzolt kép mozog s a tárgy áll.

De továbbá a vallásos középkorban nem is emelkedhetett érvényre a föld forgásáról szoló tan; mert a bibliában (Jozsue könyve 10. r. 12 és 13. v. Jozsuénak az amoreusokon való győzelmeker) irva van: „Nap! Gabaon felé meg ne mozdulj és hold! az Ajalon völgy felé". „És megállának a nap és hold, mig a nép boszut állott ellenségein". „Megálla tehát a nap az ég közepén és nem siete leszállani egész napig".

Józsuenak ezen szavaihoz ragaszkodtak egész középkoron végig; mignem Koperniknek (ki 1473—1543-ig élt) ezen hatalmas nyilatkozata: „És mégis mozog a föld" (E pour si mouve), megindità a földet sarkaiban mozgásnak.

Kopernik mondá ki, hogy a hold is forog a föld körül, s ez a többi bolygókkal együtt a nap körül. Továbbá a földnek a nap körül és a tengelye körül való forgásán kivül ő még egy harmadik forgást is tulajdonitott, t. i. az elhajlásának évenkint való változását pályasikjához, a mely okozza a nyár és tél között való különbségeket. Ő ezzel be akarta bizonyitani azt, hogy a földtengelye forgása alkalmával mindig párhuzamos; de az ő követői közül *Kepler* (1571—1630) kimutatta, hogy a föld tengelye pályasikjával állandó szöget képez, s igy a földnek Kopernik által tulajdonitott ezen harmadik mozgását — mint helytelent — elvetette.

Kopernik azon elméletének számos ellennsége támadt, különösen *Morin*-(franczia), *Riccioli*-(olasz) és *Tycho* de Brahe-ban (dán.). Ők ugyanis nem foghatták fel, hogy miként lehetséges az, hogy a föld forgásában a vele össze nem függő testeket el nem hajitja. Ők azt mondák, hogy ha csakugyan forogna a föld, akkor a torony tetejéről leeső kő nem esnék annak lábpontjába. stb.

Különösen Tycho de Brahe (1546—1601) iparkodott a Kopernik nézetét megdönteni, a mely miatt ő uj rendszert is állitott fel t. i. ő azt mondá, hogy a Merkur, Venus, Mars, Jupiter és Saturnus forognak a nap körül, a nap pedig a holddal együtt a föld körül. Még hozzá tevé, hogy a földet minden 24 órában egyszer megkerülik. Azonban Tycho de Brahenak ezen rendszere mint helytelen — nem sokáig állott fenn.

Kopernik rendszerének védői is voltak. Ilyen vala: *Rhäticus*. *Maestlin* Mihály, és *Galilei* Galileo (1554—1642). Galilei (1610) még érvekkel is bizonyitotta, hogy a föld forog. Bár ellenei mindent felhasználtak nézetének megmásitására, még sem tudtak semmire se menni, sőt még szilárdabban ragaszkodott nézetéhez.

Azonban Kopernik ama rendszere csak akkor verhetett erős gyökeret, midőn Kepler hires három törvényét felfedezé és *Newton* a nehézkedés törvényét megalapitá, a mely után Kopernik rendszerének valódiságában többé nem vala kétség.

Tehát Kopernik rendszere Kepler János és Newton Izsák (1642—1727) által megjavitva a következőkben foglaltatik: *a)* A nap mint álló-csillag képezi a világrendszer középpontját. *b)* A föld s a többi bolygók kerülék-alaku pályájukon kerengenek a nap körül és forognak saját tengelyük körül is. *c)* Az üstökösök és lebkövek szintén naprendszerhez tartoznak és körülötte kerengnek. *d)* A nap s igy tehát vele együtt az álló csillagok sem állanak tökéletes nyugalomban, hanem forognak és kerengnek nagy pályájukban.

Ez áll mai napság is a földforgására nézve. S hogy a föld gömb-alakkal bir, azt mind a tapasztalat s mind a tudomány több bizonyitékkal igazolja. Itt a számtalan bizonyitó érvek közül csak e következőket emlitem fel:

a) Ha tengeren utazunk tapasztaljuk, hogy a szárazföldi tárgyaknak először csúcsai tünnek fel és csak fokozatonként tünnek elő az alsóbb részei; és viszont a hozzánk közeledő vagy tőlünk távozó hajók sem tünnek fel vagy el egyszerre, hanem részenkint.

b) A földnek már többszöri körülhajózása is bizonyiték annak gömbalakjára.

c) A csillagok korábban való felkelte, ha kelet felé utazunk, vagy magasabb állása, ha az egyenlitőtől valamely délkör irányában utazunk.

d) A holdfogyatkozás is bizonyiték a föld gömb alakjára; mert csak is a gömbnek van minden helyzetében tökéletes köralaku árnyéka.

e) A magas hegyek nagy látszöggel birván, nagyobb távolról is meg kellene, hogy látszassanak, mint a milyen távolról látszanak, ha a föld gömb alakkal nem birna.

f) A többi égitestek mind gömb alakuak; földünk pedig épen ugyanazon törvényeknek hódol, mint a többi égi testek s igy semmi ok sincs reá, miért képezne éppen a föld kivételt stb.

Azonban, hogy a föld nem teljes gömb, azt a tudomány szintén kideritette.

Hogy kerülékded alaku, bizonyitják:

1. A másodpercznyi ingával tett kisérletek a föld különböző szélességi fokain. Egy és ugyanazon hosszuságu inga lengési ideje csakis a nehézségi erőtől függ, mely a föld közepében rejlik. Minthogy azonban egy és ugyanazon hosszuságu inga az egyenlitőnél lassabban leng, mig a sarkok felé gyorsabban, azt következtetjük, hogy a sarkoknál be van lapulva, a mint kell is hogy legyen; mivel a föld hajdan hig állományu volt, mit a tudomány szintén kideritett, s mint ilyen, a központfutó erő törvényénél fogva, csakugyan a sarkon be kellett, hogy lapuljon. Minthogy a forgásban levő lágy testek azon része, mely a forgási tengelytől távolabb van, jobban távozik a középpontól, mint az, a melyik közelebb van; azért a földnél is igy kellett lenni, t. i. a sarkokon be kellett lapulni s az egyenlitőn kidomborodni.

2. A föld kerülékded alakját bizonyitják a már többször tett fokmérések. Igy már emlitettem, hogy Erathostenes (250. Kr. e.) a föld nagyságát a fokmérésből igyekezett meghatározni. Ő Siene és Alexandria városok közötti tért mérte meg. (Alexandria fekszik a földr. hosszuság 47° 32′ 35″ és a földr. szélesség 31° 12′ 53″). Az ő meghatározása szerint a föld egy fokának hossza 60830 toise, (1 toise = 1·949036 meter s megforditva 1 meter = 0·513074 toise), a mi a valódinál körülbelöl 3770 toise-szal több. Utánna Posidonius a föld egy fok hosszának meghatározására Alexandria és Rhodus közötti tért mérte meg, a mely mérték roszabb vala az Erathostenesénél. Snellius (1615) Németalföldön szintén fokmérés utján; de az eddigiektől eltérőleg a háromszögelési módszer szerint 55072 toise-nak találta a föld kerülete egy fokának hosszát, a mi 1990 toise-szal kevesebb a valódinál. Snellius (1616) még egyszer jégen tett egy mérést, de ekkor sem találta el a valódit; mig utána egy unokája 57033 toise-nak találta, a mi a valódihoz már közel áll. Khalif Al-Momum még Snellius előtt (827. Kr. u.) egy fokot méretett meg a Singar sivatagon, a mi szintén nem vala pontos a föld egy fokának meghatározására.

Fernel párisi orvos (1525) tett egy mérést Páris és Amiens városok között. (Páris van az éjszaki szélesség 48° 50′ 14″). Ő t. i. a kocsi-kerék forgásából számitotta ki egy fok hosszát és 57070 toise-nak találta. 1669—70-ben Pikard a párisi tudományos akademia megbizásából Amienstől délre tett méréseket, melyekből a föld egy szélességi fokát 57060 toise-nak találta. Pikard inditványára 1680-ban La Hire és Cassini csillagászok terjedelmesebb méréshez fogtak Franczia országban, a melyet 1700-ig folytattak és azt találták, hogy Páristól délre egy szélességi fok 57097 toise, Páris Dünkirchen között 56960 toise. Ebből 40 évig terjedő vita támadt a miatt, hogy földünk a sarkok felé csúcs alaku volna; mignem a franczia kormány két fokmérést rendelt el, az egyiket 1735-ben az egyenlitő alatt Peruban, a másikat 1736-ban a sarkkörnél Lapplandban. Peruban Bouger és Condamine vezérlete alatt (a déli szélesség 1° 31′ 1″-nél) egy fok hossza 56753 toise- (110582 méter)-nek találtatott. Lapplandban Tornea mellett Maupertuis és Clairant vezetése mellett (az éjsz. szél. 65° 51′—66° 48′ 30″ közt) egy fok hosszát 57437 toise- (111477 meter)-nek találták. A különbség 895 meter levén, világosan látható, hogy a délkörnek egy foka az egyenlitő közelebén kisebb mint a sarkok felé.

Később 1792—1798 közt Delambre és Mechain Dünkirchentől Barcelonáig ($9^2/_3$°-nál) s később még Arago és Biot Formenteráig (12° 22′ 13·9″) egészitették ki a fokméréseket. Ezen fokmérés kiszámitásánál hiba csúszott be, melyet Puissant fölfedezett. Erre a franczia akademia uj kiszámitást rendelt el, a minek alapján az előbiben csakugyan 133 méter hiba találtatott. Ujabb időben is tettek méréseket a föld alakja- s nagyságának meghatározására. Igy Oroszország- és Finnlandban Struve (1816—1852), Holsteinban Schumacher és Hannoverben Gauss. A legujabb időben az államok közös elhatározása folytán történt nagy fokmérés, a melyeknek eredményei után ma már a föld alakját biztosan tudjuk és nagyságát kiszámithatjuk.

A fokok megtalált hosszuságai arra is szolgáltak, hogy a megfelelő pontoknak görbületi sugarait meghatározhassuk, a mit a 66° 20′ 40″ éjszaki szélességnél Lapplandban (e képlet szerint: $r\alpha = 180.111477$, honnan $r = \frac{111477.180}{\alpha} = 6384592$; hol $r =$ gör-

bületi sugár, 111477 egy fok hossza), 6384592 meternek találták, és a déli szélesség 1° 31′ 1″-nél Peruban 6333332 méternek (mert $r = \frac{110582.180}{\pi} = 6333332$). Ezen számokból a föld föméretei kiszámithatók levén, találjuk, hogy a föld kisebb tengelye 13044556 méter s a nagyobb tengelye 13088308 méter a mely szerint a föld lapultsága $= \frac{1}{299}$. (Mivel föld lapultsága alatt értjük azon számot, a melyet nyerünk, ha a föld nagyobb tengelyéből a kisebb tengelyt levonjuk és a nyert számot elosztjuk a nagyobb tengely érték számával. Igy: $\frac{13088308 - 13044556}{13088308} = \frac{43752}{13088308} = \frac{1}{299}$).

Vagyis az egyenlitő tengelye és a sarki tengely közötti különbség az egyenlitő tengelyének 299-edik része.

Szintén fokmérésekből az angolok keleti indiában a 22° 36′ 32″ szélességi fok alatt egy fok hosszát 110668 méternek; s a franczíák később Frankhonban a 46° 8′ 6″ szélesség alatt egy fok hosszát 111143 méternek, s az angolok később Angliában az 52° 2′ 20″ szélesség alatt egy fok hosszát 111224 méternek találták stb.

Mindezen számok oda mutatnak, hogy a fokok értéke, az egyenlitőtől a sarkok felé a szélesség növekedtével növekedik; a mi bizonyitéka annak, hogy a föld a sarkoknál összenyomott, az egyenlitőn pedig kidúdorodott. De hogy a görbületi sugár értéke is az egyenlitő közelében kisebb, mint a sarkok felé, az is bizonyitéka annak, hogy a föld csakugyan belapult a sarkoknál.

Mig a föld lapultságát a fokmérések alapján $\frac{1}{299}$-nek találtuk, addig az inga kisérletei után nyert számok attól némileg elütök. Igy Bessel számitása szerint (mivel szerinte a földsphäroid nagy tengelye 12754794 méter és a kis tengelye 12712158 méter, $\frac{12754794 - 12711158}{12754794} = \frac{42636}{12754794} = \frac{1}{299}$) a föld lapultsága $\frac{1}{299}$. Mások más értékeket nyertek, igy: Schmidt $\frac{1}{288}$, Airy $\frac{1}{283}$, Baily $\frac{1}{286}$, Borenius $\frac{1}{286}$, Clarke $\frac{1}{295}$ és Fischer Fülöp $\frac{1}{284}$. Ezek szerint a földnek lapultsága vagyis alakja s továbbá a fömérctei meghatároztatván, azokból a föld felülete és

térfogata, szóval annak nagysága pontosan meghatározható. Minthogy pedig a föld nem tökéletes gömb, hanem sphäroid alaku, annak felületét és köbtartalmát pontosan csak a felsőbb mennyiségtan segélyével tudjuk meghatározni. A felsőbb mennyiségtan pedig a föld felülete és köbtartalmának kiszámitására ezen két képletet szolgáltatja:

$$F = 4\pi a^2 \left(1 - \frac{c^2}{3} - \frac{c^4}{3 \cdot 5} - \frac{c^6}{5 \cdot 7} - \frac{c^8}{7 \cdot 9} - \quad \right)$$

és

$$K = \frac{4\pi a^3}{3}\left(1 - \frac{c^2}{2} - \frac{c^4}{2 \cdot 4} - \frac{c^6}{2 \cdot 4 \cdot 6} - \frac{c^8}{2 \cdot 4 \cdot 6 \cdot 8} - \quad \right).$$

A hol a alatt értjük a föld sphäroid fél nagy tengelyét vagyis az egyenlitő sugarát, c alatt pedig a délköri kerületnek központkivüliségét.

($c^2 = \frac{a^2 - b^2}{a^2}$ hol a a fél-nagy tengely és b a fél-kis tengely).

Ama F (felület) és K (köbtartalom) képletekben az a ismeretes (mert Bessel számitása szerint a=6377397), az c értékét a felsőbb mennyiségtant segitségével 0·0817-nek találjuk, a mely értékeknek behelyettesitése után nyerjük, hogy a föld felülete:

F=5099512 □ myriameter, és a köbtartalma; K=1082342000 köbmyriameter.

Miután a földsphäroid nagy és kis tengelyét ismerjük, azokból találjuk, hogy az egyenlitő kerülete=40068000 meter és a délkör kerülete=40003423.

Ha ezen két értéket, az egyenlitő kerülete és a délkör kerülete között összehasonlitjuk, a különbség azonnal feltünik ugy, mint az átmérők között.

Ha bárki a föld köbtartalmának értékét (a mi =1082342000 köb myriameter = 1082342000000000000000000 köb decimeter) megtekinti, azonnal bámulni fogja annak nagyságát, a ki csak egyszer tiszta fogalommal bir a köbdecimeterekről.

Azonban, hogy a föld nagyságáról még több fogalmunk legyen, ismerjük meg annak sulyát: ($P = K \times S$, de $S = D \times s$, s igy $P = K \times D \times s$ értvén itt P alatt az általános sulyt, D alatt a tömöttséget vagy sürüséget, és s alatt a viz fajsulyát, mit ha egységül veszünk $P = K \times D$). A föld sürüsége középértékben kife-

jezve 5·5-nek vétetvén, lesz ezen képlet szerint P = K × D
P = 5 : 5.10823420000000000000000000; vagy:
P = 59528810000000000000000000 kilogramm; vagy:
P = 5952810000000000000000000 métermázsa, a mit, ha 100 métermázsás teherképes kocsikra felrakhatnánk 59528810000000000000000 ily kocsi szükségeltetnék. Ezen számok tehát elegendő fogalmat nyujthatnak a föld nagysága felől.

Jakab Antal.

II.

Tanári kar.

1. *Aldorján Imre*, született Menaságon, Csikmegyében, febr. 24. 1827; világi rendes tanár, a IV. osztály főnöke, a terménytár őre, a csik-somlyói r. k. alap pénztárnoka. Tanitotta a mennyiségtant a II. és IV., természettant a III. és természetrajzot a IV. és V. osztályban. Hetenkinti órája 16. Tanárkodási éveinek száma 24.

2. *Glósz Miksa*. szül. Tamásfalván, Szepesmegyében, oct. 12. 1845; világi tanár, az V. osztály főnöke, a magy. orsz. földrajzi társulat tagja, a csikmegyei tanitó-egyesület választm. tagja. Tanitotta a latinnyelvet az V. és VIII., a görögöt a VIII., és a németet a VII. osztályban. H. ó. 18. T. é. sz. $6^1/_2$.

3. *Imets Fülöp Jákó*, szül. Tusnádon Csikmegyében, nov. 12. 1837; erdély egyházmegyei áldozár és tiszt. főesperes, a főgymnasium és finövelde igazgatója, okleveles főgymn. rendes tanár, a gymn. könyvtár kezelője, a meteorol. m. kir. központi intézet munkatársa, a csik-somlyói r. k. iskolai pénz-alapnál felügyelő és levéltárnok, a csikmegyei rk. tanitó-egyesület alelnöke, az orsz. tanár-egylet és magy. történelmi társulat tagja. Tanitotta az I. és II. osztályban a földrajzot és a VIII.-ban a német nyelvet. H. ó. 7. T. é. sz. 19.

4. *Jakab Antal*, szül. Kézdi-Almáson, Háromszékmegyében, jun. 8. 1852; világi okleveles gymn. tnaár, a VII. osztály főnöke, a kir. m. természettudományi társulat tagja. Tanitotta a német nyelvet a III. és IV., a mennyiségtant a VI. és VII., és a természettant a VII. osztályban. H. ó. 18. T. é. 1.

5. *Lakatos Kornél*, szül. Székely-Udvarhelytt, sept. 12. 1845; szt.-fer.-rendi áldozár, tanár; Mária-társulati elnök, az I. osztály főnöke. Tanitotta a magyarnyelvet az I. és II., és a latint a IV. osztályban. H. ó. 16. T. é. sz. $7^1/_2$.

6. *Móricz Gyula*, szül. Zalathnán, Alsó-Fehérmegyében, apr. 14. 1847; világi oklv. tanár, okl. torna-tanitó, az ifjusági könyvtár őre, és az önképzőkör vezetője; a csikmegyei r. k. tanitó egyesület választm. tagja. Tanitotta a magyarnyelvet a VI. és VII., görögöt az V., németet a VI., földrajzot a III. és történelmet a IV. osztályban; tanitotta a tornászatot is a gymnasium- és tanitó-képezdében. H. ó. 25. T. é. sz. 8.

7. *Paál Gábor*, szül. Bethlenfalván, Udvarhelymegyében. jan. 9. 1852; világi, a term.-tanból képesitett tanár, a VIII. osztály főnöke, a természettani szertár őre. Tanitotta a mennyiségtant az I. III. V. és VIII. és a természettant a VIII. osztályban. H. ó. 18. T. é. sz. 4.

8. *Pap András*, szül. Hatolykán, Háromszékmegyében, apr. 22. 1853; világi oklev. gymn. tanár, a VI. osztály főnöke, a csikmegyei rk. tanitó-egyesület pártoló tagja. Tanitotta a magyarnyelvet az V., görögöt a VI., történelmet az V. VI. és a terményrajzot a VI. osztályban. H. ó. 16. T. é. sz. 1.

9. *Sántha János*, szül. Székely-Udvarhelytt, máj. 3. 1844; erdélymegyei áldozár, gymn. tanár és exhortator. Tanitotta a hittant az V.—VIII., magyarnyelvet a IV. és latint az I. osztályban. H. ó. 18. T. é. sz. 12.

10. *Sipos Sándor*, szül. Márkosfalván, Háromszékmegyében, ápr. 17. 1843; világi tanár. Tanitotta a terményrajzot az I. II. és rajzoló mértant az I. és IV. osztályban. Tanitotta a rajzot a képezdén és a főelemi tanodában is. H. ó. 16. T. é. sz. 8.

11. *Stemmer Olivér*, szül. Gyula-Fehérvártt, Alsófehérmegyében, máj. 13. 1858; világi szakképesitett magán tanár. Tanitotta a magyarnyelvet és irodalmat a VIII. és németnyelvet az V. osztályban. H. ó. 6. T. é. sz. 1.

12. *Szabó István*, szül. Gyó-Alfaluban, Csikmegyében, jan. 26. 1844; erdélymegyei áldozár, gymn. tanár, az értekezletek jegyzője, finöveldei aligazgató s a gymn. kölcsönkönyvtár őre. Tanitotta a latinnyelvet a VI. VII. és a philos. propaedeutikát a VII. s VIII. osztályban. H. ó. 15. T. é. sz. 9.

13. *Szász Károly*, szül. Csatószegben, Csikmegyében, oct. 26. 1849; világi, okl. tanár, a II. osztály főnöke. Tanitotta a latinnyelvet a II., görögöt a VII., történelmet a VII. és VIII. osztályban, H. ó. 17. T. é. sz. $3^1/_2$.

14. *Szeles K. Anaklet*, szül. Székely-Udvarhelytt, Udvarhelymegyében jan. 28. 1839; szt-fer.-rendi áldozár, tanár, a III. osztály főnöke. Tanitotta a hittant az I.—IV., magyart és latint a III. osztályban.

15. *Lakatos Izra*, szül. Kézdi-Vásárhelytt, Háromszékmegyében, máj. 16. 1850; tanitóképezdei tanár; a gymnasiumban tanitotta hetenkinti 2 órában a müéneket.

III.

Az 1879/80. évben követett tanterv.

I. OSZTÁLY.

Hittan, 2 óra. Hittani oktatás: a hit-, parancsok-, a malaszteszközeiről. Kézikönyv: Egri Nagy Kátékizmus.

Magyarnyelv, 6 óra. Szótan, egyszerü és összetett mondatrészek ismertetése; szóképzés, értelmes olvasás és elemezés; az olvasmányok tartalmi elbeszélése, versek szavalása. Kézikönyv: Szvorényi kisebb Magyarnyelvtana és Trautwein Olvosókönyv I. II. rész. H. 1 iskolai irásbeli dolgozat.

Latin, 6 óra. Fő-, mellék- és számnevek szabályos alakjai. Névmások és igék a cselekvő alakban. Mindezeknek megfelelő forditási gyakorlatok. Kk. Schultz. I. rész.

Földrajz, 2 óra. Magyarországnak és földrajzi tenger vidékének természeti, néprajzi és politikai ismertetése. Kk. Ribáry F. tankönyve és a Lange-Cherven-féle uj iskolai atlasz.

Számtan, 4 óra. Kk. Mocnik-Szász. A tizedes- és római számrendszer; a négy alapmüvelet egész számokkal. Előismeretek a törtekkel való müveletekhez; közönséges és tizedes törtekkel való müveletek. E két nemü törtek kölcsönös átváltoztatása. A hazai ó- és uj-mértékek ismertetése.

Természetrajz, 2 óra. Állattan. Kk. Hanák: Gerinczes állatok elemeinek szemléltető leirása.

Rajzoló Geometria, 3 óra. Planimétriai elemek; Kk. Mocnik: Mértani Nézlettan. Geométriai ornamentalis rajzolás elemei táblarajz után előbb rajzeszközökkel, majd szabadkézzel.

Osztálytanár: Lakatos Kornél.

II. OSZTÁLY.

Hittan, 2 óra. A kath. egyház szokásai és szertartásai. Kézikönyv: Egyházi szertartások magyarázata. Nogáll János. Továbbá A szentségek Egri Nagy Kátékizmus szerint.

Magyarnyelv, 5 óra. Többszörös összetett szerkezetű mondatok tárgyalása olvasmányok alapján, szókötés, szóvonzat és a helyesirástan. Kk. Szvorényi J. Mondattana. Olv. k. m. fonn II. H. 1 iskolai irásbeli dolgozat.

Latin, 6 óra. Az igetan egészen a mondattanig; minden héten egy irásbeli gyakorlat a szabályoknak megfelelőleg magyarról latinra. Kk. mint az I. osztályban.

Földrajz, 2 óra. Európa földirata, a természeti viszonyok vezérfonala nyomán és összehasonlitó módszerrel. Kk. Ribáry.

Számtan, 4 óra. A közönséges és tizedes törtek ismétlése után, számolási rövidités ek. A viszonyok és arányok, társasági szabály. Az egyszerü hármas szabály, kamatszámitások. Az olasz számitás mód, mértani viszonyok és arányok. Kk. Mocnik-Szász.

Természetrajz, 2 óra. Növénytan. Kk. Hanák: A növények lényeges részeinek szemléltető leirása.

Rajzoló Geometria, 3 óra. Stereométriai elemek: Kk. Mocnik: Mértani Nézlettan. Testminták készitése. Mértani síkékitmények rajzolása táblarajz után. Síkidomok, testek és tárgyak távlati rajzolása testminták után árnyékolva.

Osztálytanár: Szász Károly.

III. OSZTÁLY.

Hittan, 2 óra. Az ó-szövetség története. Kézikönyv: Dr. Éltes Károly: Szent Történetek.

Magyarnyelv, 4 óra. A mondattan. Kk. Szvorényi: Mondattan; Ügyiratok. Kk. Névy: Gyakorlati irálytan I. r. Hetenkint egy iskolai dolgozat.

Latinnyelv, 6 óra. Az alaktan ismertetése mellett a mondattanból az esettan, megfelelő latin és magyar mondatok fordítá-

val. Prózai olvasmányok Cornelius Neposból, nevezetesen: Miltiades, Pausanias, Aristides, és Cimon; a két utólsó emlézve. Irásbeli gyakorlatok megfelelő számban. Kk. Schultz-Kiss kisebb Latin nyelvtana és Gyakorlókönyve. Veress. I.: gyakorlatok könyve.

Németnyelv, 3 óra. A szótanból a névelő-, főnév-, melléknév-, számnév- és névmásnak átismétlése után a segéd-, gyenge-, erős- és rendhagyó igéknek cselekvő és szenvedő formában való ragozása a visszaható- és személytelen igékkel együtt. Kézikönyv: Ballagi K. Német nyelvtan; 2 hetenkint egy irásbeli dolgozat.

Földrajz, 3 óra. Ázsia, Afrika, Amerika és Ausztrália földirata, különös tekintettel az ethnographiai, természeti viszonyokra és a fölfedezések történetére. A keleti félteke szárazulata összehasonlitva a nyugoti félteke szárazulatával oro-hydrographia és klimatologia tekintetéből. Térképrajzolás házi feladványul. Kk. Ribáry F. Földrajzának II. része.

Számtan, 3 óra. Kk. Mocnik-Szász. Az egyszerü hármas-szabály és százalék számitás rövid ismétlése után az összetett hármas-szabály s ennek alapján a kamat számitás. Ezt követte a középhatáridőszámitás; az arányos osztás; vegyités- és láncz-szabály.

Természettan, 3 óra. A testek általános tulajdonságai, A részes erők hatásai, a levegő, a viz, néhány nevezetesebb vegyület. A hó hőmérő olvadás és fagyás. Forrás és cseppesülés. A hő forrásai. A nehézkedés. A fény visszaverődésének és törésének törvényei, sima és gömb tükörről lencsék. Delejesség. Villanyosság. Kk. Gregus Gyula.

Rajzoló Geometria, 3 óra. Ugyanaz mint a II. osztályban.

Osztálytanár: Szeles Anaklet.

IV. OSZTÁLY.

Hittan, 2 óra. Az uj-szövetség története s rövid egyháztörténelem, ez utóbbi az Egri n. Káté, toldaléka szerint; előbbire kézikönyv mint a III. osztályban.

Magyar, 4 óra. Az ügyiratok folytatása és befejezése. A versmértan rövid megismertetése. Arany János „Toldy"-jának olvastatása. Megfelelő irásbeli gyakorlatok.

Latinnyelv, 5 óra. A modattan bevégzése; összetettebb mondatszerkezet, a latin periodus gyakorlati ismertetése. Julius Caesar I. és VI-ik könyvéből 56 fejezet. Paedrusból az aesopusi darabok

forditva, elemezve és emlézve is. H. 1 iskolai irásbeli dolgozat. Kk. Schultz-Kiss.

Németnyelv, 3 óra. Az igetan egészen és a többi hátralevő beszédrészek; a mondattan egészen. Kk. mint a III. osztályban. 2 hétben egy iskolai dolgozat.

Történelem, 3 óra. Magyarország történetéből a vegyes- és Habsburg-ház. Az egyes századok jellemzése összehasonlitva az egykoru világtörténelmi eseményekkel. Kk. mint az előbbi osztályban, II. r.

Számtan, 3 óra. Az algebra: ellentett mennyiségek, négy müvelet egytagu és több tagu egész számokkal, törtekkel. A kéttaguak négyzete és köbe; a mértani haladványok, a mértani haladványok fogalma mint betüszámtani osztás folyománya.

Természetrajz, 3 óra. (Ásványtan, kőzettan és földtan), az Ásványtanból a külső alakok ismertetéséhez a jegeczrendszer, az ásványok természettani- és vegytani ismeretei; ásvány szögmérő ismertetése és alkalmazása. Kk. Mihálka-Madaras.

Kőzettan. Dr. Róth Samu Ásvány-, Kőzet- és Földtan cz. müve után, kézikönyv hiányában, jegyzetekből bevezetés, a kőzetek felosztása. Tömeges kőzetek régibb és fiatalabb földpárkőzetek. Palás-kőzetek, a települési viszonyok, kőzetek képződése eruptiv és üledékes kőzetek, vulkánismus, a viz hatásai, földrengések.

Földtan. A földképződése, őslény nélküli Silur, Devon, Kőszén, Triás, rhäti, jura Kréta, harmadkori Képletek, Dilluvium és alluvium.

Rajzoló geometria, 3 óra. Constructiv planimetria: Kk. Mocnik: Mértani Nézlettan. A mértan alkalmazása a rajzolásnál és mérésnél, térképek és ékitmények rajzolása.

Osztálytanár: Adorján Imre.

V. OSZTÁLY.

Hittan, 2 óra. A kath. vallás alaptana, nevezetesen Jézus istensége és az egyház isteni tekintélyének bebizonyitása. Kk. Wappler I. rész.

Magyarnyelv, 3 óra. Olvasmányok: Arany Toldija; a leirás és elbeszélés fajaira vonatkozó jellemrajzok, életrajzok stb. prózai

művek. Egyszerű és szép irály; az irásművek szerkesztésére vonatkozó általános szabályok és széptani alapfogalmak ismertetése. Havonkint egy házi irásbeli dolgozat. Kk. Névy irásművek elmélete.

Latinnyelv, 6 óra. Ovidiusból Lib. Trist. I. Eleg. 3 Metamorph. Libr. I. II. VII. VIII. XI. Liviusból az életrajz után, Romulus és Remus, Horatiusok és Curiatiusok, Tarquinius S. beveszi Gabii-t, összeesküvés Tarquinius javára. Kolmár-Sváby gyakorlatok könyvéből forditások latinra hetenkint 1 óráu, azonkivül hetenkint egy iskolai dolgozat. Kk. Ovidius ed Veress, Livius ed. Iványi.

Görög nyelv, 4 óra. A nyelv elemei. Három ejtegetés. Melléknevek. Névmások. Számnevek. Igeragozás, a „mi" végzetü igékig. Ezeknek megfelelő forditási gyakorlatok, szó- és mondat-elemzés. Hetenkint egy iskolai irásbeli gyakorlat anyanyelvből görögre. Kk. „Elemi hellen nyelvtan". Dr. Szamosi János I. r.

Németnyelv, 3 óra. Herder. Cid románczainak forditása; röviden érintve e románcok keletkezésének történetét a spanyol irodalomban s német irodalomban. Herder élete, munkálkodása s szóban forgó művének széptani jellemzése. A németnyelv és mondattan ismétlése. Havonkint egy irásbeli dolgozattal.

Történelem, 3 óra. Ó-kor. Róma hatalmának keletkezése és terjedése előtt virágzó népek: hinduk, chinaiak, assirok, babiloniak, médok, perzsák, phoeniciek és zsidók. Kis Ázsia népei: a phrygiaiak, trójaiak és lydok; az aegyptusiak és carthagóiak; a görögök és macedonok. A római birodalom a királyság, köztársaság és császárság (pogány) alatt. A Kr. u. IV. sz.-ban Nagy Constantin alatt a pogány császárság kereszténynyé létele. Mindezek különös tekintettel a müveltségi és társadalmi állapotokra. Kk. Somhegyi egyet. tört.

Mathematika, 4 óra. Kk. algebra Mocnik-Arenstein, mértan Mocnik-Szabóky. a) Algebra: algebrai egész- és törtekkel való négy alapmüvelet teljes ismétlése után a hatvány és gyökmennyiségek tárgyalása. Ezeket követték az első foku egy és több ismeretlenü egyenletek feloldási módjai. b) Mértan: a planimetriából az egyenes vonalakkal határolt idomok összeillősége, hasonlósága és területeik mérése. — Ezek után a körtan a körterület méréseig.

Terménytan, 3 óra. Az ásványtan és növénytan elemei, Mihálka szerint.

Osztálytanár: Glósz Miksa.

VI. OSZTÁLY.

Hittan, 2 óra. Isten, teremtés, megváltás és megszentelésről szóló tan. A szentségek. Befejezés müve. Kk. Wappler II. rész.

Magyar nyelv, 3 óra. Poétikából, a tárgyi és alanyi költői műfajok elmélete, tekintettel történeti fejlődésükre, egyes mintákul felvett remek müvek aesthétikai és poetikai tárgyalása és a rokonfajok összehasonlító ismertetése, Havonkint egy irásbeli házi dolgozat. Kk. Névy,

Latinnyelv. 6 óra. T. Livius hat első könyvéből válogatott részek. C. Sallustius Crisp. Catilinája és Jugurthájából azon fejezeteken kivül, melyek a darabok történetének megismerésére vonatkoznak, mindkettőből fősuly a beszédekre volt fektetve; ezek némelyike emlézve, ugy Liviusból is némely fontosabb beszéd. Vergiliusból olvastatott az I. II. V. VII. Ecloga; Georgicon és Eneis I. könyve; az I. Ecloga egészen, Georgicon bevezető és befejező része, Aeneisből 100 vers emlézve. A mondattan főbb szabályai és a hangtan ismételve. Mondattani, hangtani és rhetorikai elemezés. Kéthetenkint egy iskolai irásbeli dolgozat Kolmár-Sváby I. könyvéből, az auctorokból olvasott darabokra vonatkozó részek tüzetvén ki irásbeli dolgozat tárgyául.

Görögnyelv, 4 óra. A főnevek, melléknevek, névmások és számnevek ismétlése után az ὦ, μι végzetü és rendhagyó igék megfelelő fordítási gyakorlatokkal. A mondattan főbb pontjai; olvasmány, Xenophon Memorabiláiból: Socratés védelme vádlói ellenében. Havonkint két iskolai gyakorlat. Kk. Szamosy: Hellennyelvtan. Xenophon Crestom. ed. Horváth.

Németnyelv, 3 óra. Válogatott költői és prózai müvek fordítása, tekintettel a magyarnyelv tananyagára. Havonkint egy irásbeli dolgozat anyanyelvből németre. Kk. Mozárt.

Történelem, 3 óra. Középkor. A keresztény róm. császárság és a népvándorlás. (IV., V. sz.) A kelet-római birodalom (VI., VII., VIII. sz.) A frank birodalom és feudalismus (VIII., IX. sz.) A szász császárok (X. és XI. sz. eleje). A középkor általános jel-

leme, vagyis a középkort jellemző intézvények kifejlődésének időszaka (XII. XIII. sz.) A hohenstaufok (XII., XIII. sz.) A császárság hanyatlása (XIII., XIV., XV. sz.) Kk. Somhegyi egyet. tört.

Mennyiségtan, 4 óra. a) Számtan. Az elsőfoku egyenletek egy ismeretlennel való átismétlése után az első foku egyenletek több ismeretlennel s a másodfokuak egy ismeretlennel. A logarithmusok tana. Kk. Mocnik-Arenstein. b) Mértan. A lapmértanból a kör s a körre vonatkozó főbb tantételek s a kör számitásai; a kerülék, mentelék és a hajtalék. Lapháromszögtan. Kk. Mocnik-Szabóky.

Természetrajz, 3 óra. Állattan. Az állatok életének és szerveinek ismertetése általában. Az egyes osztályok főbb képviselőinek leirása. Különös tekintettel hazánkra s a közéletben gyakoribb állatéleti jelenségekre. Kk. Mihálka.

Osztálytanár Pap András.

VII. OSZTÁLY.

Hittan, 2 óra. Kath. erkölcstan. Isten, önmagunk és felebarátaink iránti kötelmeinkről. Kk. Wappler III. rész.

Magyarnyelv, 3 óra. a) Rhétorika, a prózai műfajok elmélete, tekintettel azok történeti fejlődésére, főleg a görög-, latin- és magyarirodalomban. Megfelelő olvasmányok: Kölcsey „Férjgyilkos“ felett mondott beszéde. Vajda Pétertől „Boldog uj évet“; Kossuthtól „Tengerhez magyar“, „Játékosság“; Kölcseytől „Játékszín“, „Parainesis“ és „Berzsenyi D. felett“ mondott beszéde. b) Dráma elmélete. Olvasmányul: Shakespearetől „Coriolanus“, Vörösmartytól „Áldozat“ Sophoklestől „Oedipus“ és „Elektra“, Szigligethytől „Az udvari bolond“. Havonkint egy irásbeli házi dolgozat. Kk. mint fennebb.

Latinnyelv, 5 óra. Prózaolvasmány M. Tull. Cicero Roscius és Archias melletti védbeszéde. Utóbbiból több rész emlézve. A hangtani szabályok előre bocsátása után (Szepesy szerint) költeményből olvastatott P. Virgilius, és pedig Georgikon I. könyve egészen, a prologus és epilogus memoriter. Aeneis I. könyvének folytatása és befejezése. II. és III. könyv egészen; a többiek csak rövid tartalmuk szerint ismertettek meg. Két-hetenkint egy irásbeli iskolai dolgozat. Kolmár-Svaby II. könyvéből; kiválólag Cicero beszédeire vonatkozó részek dolgoztattak fel.

Görögnyelv, 3 óra. Homér Illiás I. könyve a 611. versig. Heroartos II. könyv 16. fejezet. Két-hétben egy irási gyakorlat az iskolában. A gyakorlatok iratásánál különös gond a nyelvtani és mondattani alakoknak helyes használatára volt forditva.

Németnyelv, 3 óra. Irodalmi tájékozás, Goethe, Hermann u. Dorotheá-ja. Hetenkint egy órában irálygyakorlatok. Havankint egy irásb. dolgozat.

Történet, 3 óra. Az uj-kor egészen Napoleon bukásáig.

Mennyiségtan, 4 óra. a) Számtan. Másodrendü egyenletek egy és több ismeretlennel; tiszta felsőbb rendü egyenletek. Haladványok tana és ennek kapcsán a kamatos-kamatszámitás. Kk. mint a VI. osztályban. b) Mértan. A testmértan. A gömbháromszögtanból az alapképletek előállitása és a derékszögü gömbháromszögek feloldási eseteinek tárgyalása. Kk. mint a VI. osztályban.

Természettan, 4 óra. Bevezető természettani alapfogalmak; mechanika, hangtan és fénytan. Kk. Kunzek-Abt Kisérleti természettan és Pótfüzete.

Philosophiai propedaeutika, 1 óra. Pauer Tapasztalati Lélektan szerint a test és lélek egymásra hatása és ennek eredményei; a tulajdonképi lélektanból a képzetekről szóló tan egészen. (Érzetek és vágyak a VIII. osztályra maradtak fenn.)

Osztálytanár: Jakab Antal.

VIII. OSZTÁLY.

Hittan, 2 óra. A kath. egyház története. Kk. Wappler.

Maggarnyelv és irodalom, 3 óra. A magyar nyelv fajlődési története, különösen kitüntetve a nyelvujitási mozgalmakat előnyeivel és hiányaival. Irodalmunk korszakok szerinti áttekintése, a nevezetesebb alakok,művek, irányok tüzetes méltatásával. Havankint egy irásbeli dolgozat. Tankönyv a Szvorényi-féle vázlatos irodalom történet.

Latinnyelv, 5 óra. Horatiusból 9 óda, 5 epode, 6 satyra, 5 epistola. Tacitusból Histor. l. IV. Annalium lib. I. Kolmár-Sváby gyakorló könyvéből Sempr. Gracchus cz. olvasmány. Irálygyakorlatok hetenkint egy, irásb. dolgozatok 2 hetenkint egy órában. Kk. Horatius ed Müller; Tacitus ed. Halus.

Görögnyelv, 4 óra. Homer Odysseajából az V és VI. könyv.

Platό életrajza után ennek Critonja. Irásbeli dolgozatok havonkint kétszer. Kk. Homer ed. Dindorf, Platon ed. Szamosi.

Németnyelv, 3 óra. Goethe életének és irodalmi állásának ismertetése után egészen átvétetett ennek „Iphigenie auf Tauris“ cz. drámája, több helyett emléztetve. Fordítási dolgozatok minden hóban, magyarból németre történtek minden tanuló részére külön szövegből.

Történelem, 3 óra. Magyarország története 1848 ig. Kk. Horváth-Vaszary.

Mathemathika, 3 óra. Kk. algebra Mocnik-Arenstein, mértan Mocnik-Szabóky. a) Algebra: A kapcsolástan elemei röviden, és a Newton-féle binomial. b) Mértan: A gömbháromszögtan alkalmazása a csillagászatra. Az elemző mértanból az egyeneseknek egymáshoz és az egyenesnek a körhöz való kölcsönös viszonya; ezenfelül a kupszeletek egyenleteinek előállítása és ezek taglalása.

Természettan, 4 óra. Kk. Kunzek-Abt Kiséri. Természettan a Pótfüzétével együtt. A delejesség és villanyosságról; ezt követte a hőtan és a tavaszi napokban a fénytan.

Philosophiai propaedeutika, 3 óra. Formalis és materialis gondolkodástan. A következtetéseknél irásbeli kisérlettel összekapcsolva. Tankönyv: Pauer Gondolkodástan.

Osztálytanár: Paál Gábor.

Testgyakorlat. Mint kötelezett tantárgy tanittatott a nyári időszak alatt heti 4 órában. Gyakoroltattak növendékeink: a szabad-, rend- és csapatgyakorlatokban. Eszközökön és eszközökkel való gyakorlatok nem tétettek, mert a tornászatra kijelölt helyiség egyenetlen, ingoványos s a rajta levő eszközök merőben használhatetlenek. Ugyanezen meggyőződésre jutott a csiksomlyói r. k. iskolák pénzalapját kezelő püspöki nagybizottmány által kiküldött és szakértőkből álló bizottság is. Reméljük azonban, hogy ezen bizottság ajánlata folytán jövő tanévre nemcsak nyári, hanem fedett torna-helyiség fog felállittatni az ujonnan kijelölt helyen s igy a tornászat a hideg téli időszak kivételével az egész tanévben gyakorolható leend. Jelen tanévben szereztetett egy csinos dob a rend- és csapatgyakorlatok könnyebb keresztülvitelére.

Mellék tárgyak.

Ének — Zene. 2 óra. Az egész gymnasiumban együttesen. Egyházi ének. Világi darabok négyes-vegyes hangra Zsaszkovszky-féle munkák, Bartalus-Gyertyánfi „Négyes dalok zsebkönyve“ nyomán. Elméleti oktatás a zenére nézve az egész gymnasiumban.

IV.

Irásbeli magyar feladványok.

V. osztály. 1. Amerikába utazó barátomhoz (bizalmi levél). 2. A magy. k. vasut igazgatóságához (kérelem). 3. A ki másnak vermet ás maga esik bele (fejtegetés). 4. Gondolatok a tanév kezdetén (monolog). 5. A tudomány a legbiztosabb vagyon. 6. A tavasz és kellemei (leirás). 7. A Hunyadiak (korrajz). 8. Az ifjukor kellemes (két tagu körm.); a megelégedés boldogít (háromtagu körmondat). 9. A béke üdvös. Előadó tanár: Pap András.

VI. osztály. 1. A természet ősszel (leirás). 2. Kántor művészet. (Költői elbeszélés a tanitó-képezde ifjuságának ünnepélyéről.) 3. Kisfaludy Sándor és Kölcsey „Dobozi“-jának összehasonlitása felfogás és kidolgozás tekintetében. 4. Garay „Hont“-jának széptani és költészettani elemzése. 5. Ballada és románcz lényege és összehasonlitása. 6. „Das Kirchlein am Berge“ Seidl után magyarra forditva. 7. „Karácson éj“ és „Fekete eb“ regék összehasonlitása. 8. Óda és dal mibenléte és különbözése. 9. Regény és dráma kasonlósága és különbözése.

VII. osztály. 1. Syllogismusok szerkesztése. 2. Napoleon buzditó beszéde vitézeihez az ulmi ütközet alkalmával. 3. Kölcsey „férjgyilkos mellett mondott védbeszédé“-nek szónoklattani felosztása és méltatása. (Előadás után.) 4. Emlékbeszéd egy elhunyt pályatárs felett. 5. Coriolanus jelleme. (Előadás után.) 6. Vörösmarty „Áldozatá“-ban a női jellem feltüntetése. (Előadás után.) 7. A görög dráma-költészet mibenléte, különös tekintettel Sophoklesre. 8. Göthe „Hermann und Dorotheá“-ból Dorothea jellemzése. 9. Shakespeare és Vörösmarty, első mint a férfi, utóbbi, mint a női jellemek kiváló mestere. Előadó tanár: Móricz Gyula.

VIII. osztály. Őseink műveltségi állapota a hunok s vezérek korában. A XV. sz. költészetéről általában. Fejlést mutat-e a XVI. sz. költészete az előbbi századéval szemben? — Milyen volt a XVII. sz. lyrája? Mit köszönhetünk a franczia és népies iskolának? — Nyelvészeti mozgalmak a XVIII. században. — Drámairodalmunk Vörösmarty előtt. — Szabad dolgozat. — A nyelvujtás rövid áttekintése s hibáinak feltüntetése (érettségi dolgozat.)

Előadó tanár: Stemmer Olivér.

V.

Az ifjuság névsora és érdemsorozata.

I. osztály.

Ádám Ferencz,	jó, jó.
András György,	dics., J.
András József,	dics., J.
Antal Ferencz,	jó, jó.
Avéd Márton,	jó, jó.
Balázs András,	jó, jó.
Balló Lajos,	jó, jó.
Balló Lázár,	jó, jó.
Bartalis Ágoston,	dics., J.
Beke Ágoston, ism.	jó, jó.
Beke Beniám,	jó, jó.
Benedek Manó.	jó, jó.
Bocskor Antal,	jó, J.
Bodó Dávid,	jó, jó.
Both Ferencz, fut.	jó, jó.
Budai János,	jó, jó.
Csató Alajos,	jó, elégs.
Csató Béla,	jó, elégs.
Csató János,	jó, elégs.
Csató Mihály,	jó, elégs.
Csedő Béla,	törv., elégt.
Csedő Dávid,	törv., elégt.
Csiszér József,	törv., elégs.
Darvas Gergely;	jó, elégs.
Darvas Lázár,	jó, jó.
Dájbukát Gerő.	jó, elégt.
Domokos Gyula,	jó, elégt.
Endes Antal,	dics., J.
Feketo Béla,	jó, elégs.
Gábosi Ferencz,	törv., elégt.
Gál Sándor,	jó, elégs.
Gyöngyösi Gábor,	km.
Imre József,	törv., elégs.
Jakab Ferencz,	törv. elégs.
Kis András,	dics., K.
Koncsag Lajos,	km.
Kozma István, öszt. fut.	jó, jó.
Lázár Imre,	jó, elégt.
Lőrincz Ignácz, ism.	jó, elégs.
Márton Ferencz,	törv. elégt.
Németh Gyula, fut.	jó, jó.
Orbán Gáspár, ism.	jó, elégs.
Péterfy Lajos, ism.	jó, jó.
Ráduly Béniám, ism.	törv., jó.
Sántha Albert,	dics., J.
Sántha István,	dics., K.

Szabó Antal,	jó, jó.
Száva István,	törv., jó.
Szilágyi Zsigmond, fut.	jó. elégs.
Tamás József, ism.	jó, elégs.
Tompos Pál,	törv., elégt.
Veress Sándor,	jó, jó.
Veress Zsigmond,	jó, J.
Vitos Gergely, ism.	jó, jó.
Zakariás Izsák,	jó, elégt.

Összesen: 55.

II. Osztály.

Ambrus Bálint, ism.	jó, elégt.
Antal András, alp. fut.	dics. K.
Balog Ágoston,	törv., elégt.
Bartalis Simon,	jó, elégt.
Bartha András,	törv., elégt.
Bocskor Bálint, ism.	törv. elégs.
Bocskor Gergely, fut.	jó, J.
Bocskor Károly, fut.	jó, J.
Császár Béla, alp. fut.	dics., K.
Deák György,	km.
Fazakas János,	jó, jó.
Fejér Gerő,	jó, jó.
Fodor Pál,	jó, elégs.
Gábosi Béniám.	km.
Gergely András,	jó, J.
György Domokos, ism.	jó, elégt.
Hajnód József,	jó, jó.
Horváth József,	jó, jó.
Jakab Dénes,	dics., K.
Jakab Gyula, ism.	mt.
Jakab János,	törv., elégt.
Kórodi Pál,	jó, elégs.
Kolumbán Ágoston,	jó, J.
Lábud János,	km.
Lacz Sándor,	törv., elégt.
Léhner Kristóf,	jó, elégs.
Léstyán Lajos, alp. fut.	dics., jó.
Merza János,	dics. K
Orbán János, ism.	törv., elégs.
Péter János, fut.	jó, jó.
Részeg Lajos,	jó, jó.
Ru zuly Domokos,	jó, J.
Sárosy Balázs,	jó, jó.
Solnay Kornél, fut. gkath.*)	jó, J.
Szabó János,	törv., elégs.
Szabó József,	jó, elégt.
Szvoboda József,	törv., elégt.
Tamás Béla,	törv., elégt.
Tódor István,	km.

Összesen: 39.

III. Osztály.

Bakó Antal,	jó. elégs.
Barcsai József,	jó, elégs.
Bartha Gergely, alp. fut.	péld. J.
Bocskor Oszkár, alp. fut.	dics., K.
Boltresz István,	jó, jó.
Böjte József,	dics., J.
Csziszér Imre	jó, elégs.
Ferenczy Dénes, alp. fut.	jó, jó.
Gőzsi Ferensz,	jó, elégs.
Jakab Béniám,	törv., elégs.
Kéncse Károly,	jó, jó.
Kerezsy Lajos,	jó, jó.
Kovács János, alp. fut.	jó, jó.
Köllő István,	jó, jó.
Novák Albert,	jó, jó.
Olti Mózes.	jó, elégs.
Péter Imre,	km.

*) Egy-kettőt kivéve, az egész ifjuság róm. kath. vallásu lévén, ezen minőny a névsorban, mint önként értendő, nincs kitéve.

Rancz Ignácz, km.
Simonfy János, fnt. jó, elégs.
Spányik Sándor, fnt. törv., elégt.
Szabó Lajos, jó, jó.
Székely Károly, alp. fnt., jó, jó.
Szopos Ferencz, km.
Tamás Gergely, jó, elégs.
Zakariás Lukács, jó, elégt.

Összesen: 25.

IV. osztály.

Albert Károly, fnt. jó, jó.
Bakó Kálmán, jó, elégs.
Balázsy Lajos, jó, elégs.
Benedek József, törv., jó.
Csedő Tamás, alp. fnt. jó, jó.
Fülöp András, jó, jó.
György János, alp. fnt. jó, jó.
Kovács Ignácz, jó, jó.
Márkovics József, jó, jó.
Márton Gergely, alp. fnt. jó, jó
Okos Lajos, fnt. jó, elégs.
Sólyom Géza, alp. fnt. jó, J.
Sólyom Mihály, ism. fnt. jó, elégs.
Szász Károly, dics. J.
Szász Lajos, alp. fnt. jó, J.
Száva Pál, jó, J.

Összesen: 16.

V. osztály.

Balog Lalos, törv., elégt.
Balló Gábor, törv., elégt.
Bálinth János, jó, jó.
Benedek Ignácz, alp. fnt. jó, jó.
Boér Gyula, gkath. törv.. elégt.
Csató János, alp. fnt. jó, jó.
Demény Géza. jó, jó.
Dénes Ignácz, átment Kolosvárra.
Elek István, jó, jó.
Gyergyai József, ism. jó, K.
Hidegh István, alp. fnt dics. K.
Jakab Lajos, jó, elégs.
Kádár József, átment Kolosvárra.
Korody Péter, alp. fnt. jó, J.
Léhner Márton, km.
Máthé Péter, alp. fnt. jó, elégs.
Miklósy József, jó, K.
Novák Gyula, jó, K.
Puskás Kálmán, mt.
Salamon Árpád, törv. elégs.
Schobert Ferencz, törv., elégs.
Szabó József. alp. fnt. jó, K.
Szász György, törv., elégt.
Veress Menyhért, alp. fnt. dics. J.

Összesen: 24.

VI. osztály.

Albert Ferencz, alp. fnt. jó, jó.
Balázs András, alp. fnt. dics. J.
Baló Zoltán, jó, elégs.
Bálinth Lajos, alp. fnt. jó, elégs.
Bodó Sándor, alp. fnt. jó, jó.
Boltresz Antal, mt. meghalt.
Dóczy András, dics. J.
Ferenczy János, jó, jó.
Gál Elek, alp. fnt. péld. J.
Hamar Károly, jó, elégs.
Imets Péter, alp. fnt. jó, jó.
Leveles János, jó, jó.
Pongrácz Lajos, alp. fnt. meghalt.
Potoczky Gyula, mt,
Sántha András, alp. fnt. jó, jó.

Összesen: 15.

VII. osztály.

Becze Ferencz,	dics., jó.
Bidiga István, alp. fnt.	jó, jó.
Bocskor István,	jó, J.
Bodó Adám, alp. fnt.	jó, J.
Fejér Kálmán, ism. fnt.	jó, jó.
Ferenczy Márton, alp. fnt.	jó jó.
Máthé Antal, fnt. alp.	km.
Nagy Domokos, fnt.	jó, elégs.
Szabó József, alp. fnt.	jó, jó.
Tompos Mátyás, alp. fnt.	jó, jó.

Összesen: 10.

VIII. osztály.

Csiki Károly, alp. fnt.	jó, jó*)
Imre Gergely, alp. fnt.	jó, J.
Kovács Árpád, alp. fnt.	törv. elégs.
Longhi István, fnt.	törv. elégs.
Pukás Ferencz, alp. fnt.	jó, J.
Széplaki Ödön,	km.
Thúry László,	jó, K.
Veress Alajos, alp. fnt.	jó, elégs.

Összesen: 8.

Rövidítések értelmezése:

K. = Kitünő.
J. = Jeles.
elégs. = elégséges.
elégt. = elégtelen.
ism. = ismétlő.
dics. — dicséretes.
jó = jó.
törv. = törvényszerü.
k. törv. = kevésbé törvényszerü.
g. kath. = görög kath.
alp. = alapitványos.
öszt. = ösztöndijas.
fnt. = finöveldei tanuló.
v. n. m. = vizsgálat nélkül maradt.
km. = kimaradt.
mt. = magán tanuló.

VI.

Tanügyi adatok.

A) *A tanév kezdete és folyama.*

Az ifjuság beiratása sept. első napjairól azon okból haladt át 4. és 5.-ére, — miről az érdeklettek a maga idejében lettek értesitve, — hogy a székely müvelődési egylet is Csik-Szerdában sept. első napjaiban tartván évi közgyülését, abban az intézet tanárai is alkalmason részt vehessenek.

*) Az itteni érdemjegyek „per annum“ szólanak; egyébiránt v. ö. a VII. 5. rovattal.

Sept. 4. és 5-én a tanuló ifjuság nagyrészt beiratkozott; miközben a tanárikar is állomásán megjelen.

Ennek személyzetében a szünidő alatt a következő változások történtek:

Lakatos Izra volt gymn. tanár a helybeli tanitó-képezdéhez neveztetvén ki; Fekete Márton gymn. tanári állomásától végkielégitéssel felmentetvén; Király Lajos gymn. tanár pedig hasonló minőségben a sz.-udvarhelyi gymnasiumhoz helyeztetvén át: megürült tanári állomásaikra Jakab Antal a mennyiség- és természettanból; Pap András a történelem- és földrajzból vizsgázott okleveles és Móricz Gyula sz.-udvarhelyi tanár neveztetett ki; Lakatos Izrának meghagyatván, hogy az ének-tanitást a gymnasiumban ezután is teljesitse; (1879. aug. 24. 2689. p. sz.) egyszersmind megbizatott Móricz Gyula mint okleveles tornatanár a gymn. torna-tanitással (1879. aug. 24. 2714. p. sz.)

Ezen tanártestület gymn. rendes működésének képét leginkább az általa megtartott rendes, rendkivüli és módszertani értekezletek tüntetik fel. Tartatott 8 rendes értekezlet.

A sept. 6-án tartott vagyis megnyitó értekezlet fölemlithető eredményei: Igazgató-tanár megnyitójában jelzette a jelen tanügyi viszonyokat s hangsulyozta az összes iskolai rendnek s óhajtott tanulmányi sükernek legelső feltételeit; a testület bizalma- és támogatására számitva, bemutatja annak az uj tagtársakat s az uj tanév munkáira egészséget s az öntudat legszebb jutalmát kivánja.

A közoktatási m. kir. minis-terium által 1879. jul. 3. 17630. szám alatt kibocsátott gymnasiumi tanitástervet gymnasiumunknál az értekezlet azon módositásokkal foganatositotta a lefolyt tanévben, miszerint a IV.—VIII. osztályokba tervezett egy hittani órához még egy-egy óra felvétetett; még pedig a IV. osztályba a német, az V. és VI-ikba a görög, a VII-be a latin nyelvre és a VIII-ban a természettanra tantervileg előirt órák közül.

A VII. osztályba előirt természettani 5 órából pedig egy a lélektan megkezdésére fordittatott (1879. aug. 18. 2665. p. sz.)

Glósz tanár inditványára a testület beléegyezik, hogy Stemmer Olivér tanárjelölt a csik-somlyói gymnasiumnál néhány órát vállaljon; ki is az értekezlet szinén készséggel elvállalja a VIII. osztályban a magyar irodalom és az V. osztályban a németnyelv előadását. Püspök Urunk ő excája által is Stemmer Olivérnek

mint önként vállalkozónak, megengedtetett, hogy hetenként a gymnasiumban néhány órát tanitson, (1879. szept. 24. 3079. p. sz.) Ezt a nemes törekvésü ifju tanár ur heti 6 órában hivatottsággal buzgón és sikerrel teljesitette is; miért a tanár-testület részéről is, melynek feladatát kész hozzájárulása által megkönnyitette, elismerést érdemel.

Ezután (szept. 9.) a testület az előadásokat rendesen megkezdetnek s minden hézagosság nélkül folytatja. Időközben szept. 10. és 13. javitó és pótvizsgálatok tartatnak.

Az okt. 18. rendes értekezleten folyó ügyek intéztetnek el; a szállás-vizsgálat aredménye beterjesztetik; Móricz Gyula statusgyülési képviselőnek választatik s részére utazási költség szavaztatik meg; végre a tanári testület elhatározza azt is, hogy Rettegi Ferenczet, ki harmadizben kérte itten a pótérettségre való bocsáttatást, több fontos ok miatt többé kihallgatni nem hajlandó.

A decemb. 17-iki értekezlet a folyó ügyek nevezetesen az első évharmad eredményeinek számbavétele helyesléssel tudomásul veszi Imets igazgató és Móricz Gyula status gyülési képviselőnek eljárásukról irásban beterjesztett jelentésöket, nevezetteknek a status gyülésen kifejtett tevékenységökért, melylyel a testület és intézetek érdekeit védelmezni törekedtek, köszönetet és bizalmat szavaz s a jelentést levéltárba helyezteti. (L. ezt 1878. 85. lvltri sz. a.)

A február 18-ki rendes értekezlet a folyó ügyek letárgyalásán kivül különösen az óramulasztásokra nézve intézkedik; s Imets F. Jákó igazgatónak tiszteletbeli főesperessé lett kitüntetése alkalmából a Főpásztor ur ő exciájának e magas figyelmeért maga részéről is köszönetet nyilvánit.

A márcz. 17-iki értekezlet a folyó ügyeken kivül az ifjusági könyvtár átadására s az iskolai szolga állására, valamint a tornahelyiség áthelyezésére nézve tesz javaslatokat.

A május 11-iki a folyó ügyeken kivül a kölcsön-könyvtár megvizsgálását intézi el s egyebek közt határozza, hogy ez idén majálist nem fog adni. Végre a tanév befejezése alkalmából tartott értekezletek részint az ifjuság osztályozása- és jutalmazásával, részint a jövő tanévre vonatkozó előirányzatok- és javaslatokkal foglalkoznak.

A tanév folytán 4 rendkivüli értekezletet tartottunk, me-

lyek elején (szept. 17.) miután fensöbbleg némi tantervi módosítások tétettek: az órarend ujból szerkesztetik. Egyuttal az ifjusági könyvtár átadására bizottság küldetik ki. A decemb. 6-ki rendkivüli értekezlet az externus ifjuság elszállásolási szabályzatához még a következö határozatokat hozza: a) Szállásügyi dolgokban az iskolai törvény 43. §. értelmében a testület önállóan jár el; b) szállás-vizsgáló bizottságot esetenkint a maga kebeléből minden más intézettől és a közigazgatástól függetlenül küldend ki; különben az állandó szállás-felügyelet felsöbb rendelet értelmében az osztálytanárokat illetvén; c) tanév végével a testület a szállásokat revidealja, és a melyek ellen kifogása van, az olyanokra gymnasistákat elhelyezni jövöre nem leszen szabad. — A január 29-ki rendkivüli tanári értekezlet közbejött fegyelmi esetekben intézkedik. Végre a mártius 3-ki némi fegyelmi és kebli ügyek elintézése után a hospitátióra nézve hoz figyelemre méltó határozatokat.

Tanártestületünk szept. 13., decz. 20. és martius 20-án hiven megtartotta az évharmadokra vonatkozó módszertani értekezleteket nemcsak a tananyagnak, mint egy gépies összeillesztése tekintetében, hanem tekintettel annak minél czélszerübbnek tapasztalt tanmódszeri kezelésére is. Értekezleti ily tartalmu jegyzökönyveinket Püspök Ur ö exciája jóváhagyó tudomásul venni méltóztatott.

Ezen kivül tanártestületünk gymnas. érdemleges müködését érintette azon körülmény, miszerint már 1874-ben VIII osztályu teljes gymnasiummá fokozódott intézetünknek érettségi vizsgálati joga és nyilvánossági érdeke megkivánván, az intézet több tanárai a tanárvizsgálat letételére felszólittattak (1879. aug. 30. 2689. p. sz.) Ez intézkedés következtében január első felében három, május 2. felében és junius elején négy tagtársunk van tanárvizsgálati ügyben több kevesebb tartamig távol; mialatt a testület honn maradt tagjai, ha gyakran a teendök nem csekély torlódásával is, collegialis szivességgel teljesiték a helyettesitési teendöket.

Mi a tanári kar tagjainak egyéb tekintetekben való tevékenységét illeti, a következöket emlithetni föl: Az iskolai pénzalap kezelése dolgában Adorján Imrének mint pénztárnoknak és Imets Jákónak mint levéltárnoknak és kezelöségi tagnak a lefolyt évben kiválólag kijutott a kötelességszerü buz-

golkodásból. — Imets igazgató tagja volt a székely közművelődési egylet csik-szeredai nagygyülését rendező bizottságnak; magának az egyletnek pedig: Adorján Imre, Imets F. Jákó, Lakatos Izra, Papp András és Szász Károly rendes, Imets pedig egyszersmind a csikmegyei egyleti választmánynak is tagja.

Imets és Adorján tagjai ns. Csikmegye törvényhatósági gyülésének és az állandó választmánynak, melyeknek gyülései hasonlólag részökre is teendőkkel és megbizatásokkal jártak. — Imets mint alelnök, Lakatos I. mint pénztárnok, Glósz és Móricz mint választmányi tagok élénk részt vettek a csikszéki kath. tanitó-egyesület gyüléseiben; a világi paptanárok hasonló buzgósággal meg szoktak jelenni a felcsik-espereskerületi korona-gyüléseken.

Imets F. Jákó igazgató Szabó István és Lakatos I. tanárok hozzájárulása mellett a lefolyt tanévben is vezette a helybeli meteorol. állomás megszoritó, mindennap hely- és időhöz kötő teendőit, az időjárási és növény-élettani észleleteket; az előbbieket már 9 év óta végezi. — A testület tagjai közül többen irodalmi munkálkodás jeleit is adják; igy Szabó István több közleményt küldött a „Közmüvelődés", „Religio" és „Magy. Sion" czimü folyóiratokba; Jakab Antal kidolgozta ezen Értesitő vezérértekezését (l. elől!); Imets történelmi felolvasása megjelent a Székely-egylet mult évi Évkönyvében; a sz.-Mihály-napkor felolvasott munkálat egy nagyobb münek képezi előmutatványát. Végre Móricz Gyula irodalmi és társadalmi működése részletesebben következő: A „Katalin" ünnepélyen felolvasott a „Barátságról". (Megjelent a „Közmüvelődés" ez évi folyamában.) Az „önképzökör"-ben; „Az érzelem és átszellemülés költészetéről". (Megjelent ugyanott.) „Garay ‚Kont'-jának széptani értelmezése"-ről; továbbá: „A régi Görögország összehasonlitása a mai (európai) Britanniával terület, vízszintes tagosultság, fekvés s ezzel összefüggőleg a világban való helyzet előnyössége tekintetében." Ezeken kivül társadalmi közleményeket küldött a „Kelet"-be.

B) *Vallás-erkölcsi állapot, ünnepek, keggeleti tények.*

Mindenekelőtt megjegyeztetik, hogy a vallás-erkölcsi nevelés fontos tárgyában a mi intézeti viszonyainkhoz bővebben alkalma-

zott és fensöbbleg előirt házi szabályzattal birunk, mely annak idején a gymnasiumot érdeklő hatóságoknak is megküldetett. Miután az ifjuság teljesen felgyült: ezen gymnas. törvények az egész tanár-testület jelenlétében az ifjuság előtt felolvastatának s helylyel-közzel igazgató által megfelelő észrevételekkel és utasitásokkal kisértetének.

Ezen törvények keretében és vallásos szellemében a csiksomlyói gymn. ifjuság erkölcsi magatartása a lefolyt tanévben egészen jó, sőt általán tekintettel az ellenható tényezőkre és csábitó alkalmakra, minők mostani világ sehol-sehol sem hiányzanak, dicséretes volt. Ami csekélyebb nyomatéku kivétel előfordult, az nem von le azon önmegnyugtatásomból, hogy intézetünk ifjusága távol a kor társadalmi finomabb fogásai-, de egyszersmint romlottságaitól is, még testileg és lelkileg meglehetősen ép és romlatlan. Vajha a valláserkölcsi önérzet benne mindinkább ébredjen és gyarapodjék!

Egyébiránt a tanév folytán nyilvánult valláserkölcsi és áhitatos emlithetőbb tények mintegy krónikaszerü sora következő:

Minthogy „minden jó adomány és tökéletes ajándék onnan felülről, a világosság Atyjától származik“ (St. Jacobi ap. I. 17): mindjárt az évfolyam megkezdése előtt

szept. 8-án mint különben is bucsus Mária-ünnepen szép áhitatoskodó közönség jelenlétében a tanuló ifjusággal épületes hatás mellett tartaték meg az ünnepélyes „Veni Sancte“.

Az ifjuság minden nap, kivévén a kivált Csikban zordonabb téli napokat, (V. ö. I. decz. 31.) $^1/_2$8 órakor eljárt a templomba; vasár- és ünnepnapokon rendes exhortatiókot hallgatott s aztán jelent meg a vasárnapokon 9 órakor külön, 10 órakor a hivőkkel közös misén és délesti isteni szolgálaton; Lakatos Izra, mint ének tanár, vasárnaponkint szépen sikerült és épületes hatásu négyes karokkal vezette isteni tisztelet énekét az ifjuságnak; mely résztvett éven át a rendszerinti egyéb áhitatossági gyakorlatokban is.

Szept. 14. Szüz Mária sz. Neve ünnepén a tanuló ifjuság áhitatosan meggyónik és épületes buzgósággal az Ur asztalához járul.

Szept. 29. mint a Szt. Mihályról nevezett csik-somlyói róm. kath. finövelde védszentje ünnepén convictusi ünnepély tartatik; melynek programmja következő: 9 órakor ünne-

pélyes isteni tisztelet, ezután az intézeti tanteremben: 1. Nemzeti hymnus, Kölcseytől; előadja a gymnasiumi énekkar; 2. Alkalmi beszéd, Imre Gergely VIII. oszt. tanulótól; 3. Szavalat Bodó Ádám VII. oszt. tanulótól; 4. „Lukáts Mihály növelde alapitó élete", Imets F. Jákó, finöveldei igazgatótól; 5. Induló, énekli a gymnasiumi énekkar; 6. Ima, „Éji szállás Granadában" czimű dalműből, énekli az ifjusági énekkar.

Ez ünnepélyt többek közt mlt. Mikó Mihály főispán és világi gondnok ur is személyes megjelenésével szerencsélteté, kire nézve, valamint kegyelmes Főpásztorunk Fogarasy Mihály ur ö excajára nézve ezen alkalom kiváló kegyeletnek napja, melyre az ünnepély részleteiben is tiszteletteljes vonatkozások történtek.

Oct. 4. Ő császári és apost. királyi Felsége magas névünnepe alkalmából tanintézetünk is ünnepelt; igazgató az ifjuság előtt alkalmi exhortatiókot tartott és a hálaadó isteni-tiszteleten annak élén a tanár-testület is jelen volt.

Novemb. 25. Szüz Sz. Katalin vértanu, mint a csik-somlyói r. k. főgymnasium védszentje ünnepén a testület határozata és hozzájárulása következtében szokásos akadémiai ünnepély tartatott, melynek sorrendje következő: 1. Hymnus, Erkel Ferencztől; énekli az ifjusági vegyes-kar; 2. Katalin legendáról, felolvas Stemmer Olivér tanár; 3. Fülemile, Arany J.-tól; szavalja Széplaki Ödön VIII. oszt. tanuló; 4. „Nem törődve semmi gonddal", Mazur, Zs. F.-től; énekli a tanodai férfi kar; 5. Felolvasás, Móricz Gyula tanártól; 6. Zizim, irta Zalár; szavalja Puskás Ferencz VIII. oszt. tanuló; 7. Induló, énekli az ifjuság.

Az ünnepélyen diszes és választékos közönség vett részt.

Decz. 8. A Bold. Szűz szeplőtelen fogantatása hitczikkelye kihirdetésének 25 éves évfordulója alkalmából Főpásztorunk Ő Exciája elrendelni kegyeskedvén a dicsően kormányzó XIII. Leo pápa ő szentsége által engedélyezett bócsut (nov. 17. 3597. p. sz.) igazgató-tanár ezt az ifjusággal megelőzőleg közölte; ma d. e. és d. u. hozzá megfelelő exhortátiókot intézett; a búcsuval összekötött gyónás és áldozás pedig — hogy az áhitatoskodó közönség az ünnepen ne akadályoztassék, — az ifjusággal a szeplőtelen fogantatás ünnepe nyolczada alatti vasárnapon épületesen ment végbe.

1880. jan. 4. A kegyes főpásztor ujévi üdvözletünkre

válaszolja: „Legyen mindig támaszunk a kölcsönös szeretet, utunk az igazság, célunk az Ur Jézus-Krisztus, hogy kiki elmondhassa közülünk élete alkonyán, miszerint pályáját jól futotta meg.“ (10. p. sz.)

Márcz. 20—22. Az ifjuság a husvéti szt. gyakorlatokat élén a tanártestület minden tagjával példás áhitatossággal végezte, melynek alkalmából a főpásztor elismeréssel vesz tudomást a tanári kar azon buzgóságáról, melynél fogva a husvéti szt. gyónást és áldozást, a valódi keresztény nevelőhöz illően az ifjuság élén példányszerüleg végezte. apr. 9. 1179. p. sz.)

April 13.—jun. 13. Az itt keddi búcsukkal összekötött sz.-Antali áhitatosságokban akként vett gymnasiumunk részt, hogy a kedd-delelőtti előadások 7—10-óráig tartattak meg, a délutáni tanidő pedig a szeredán délutáni órarenddel cseréltetett föl.

Május 15—16. Pünkösdi búcsuinknak, melyekben szintén élénk részt szokott venni a tanuló ifjuság, az időjárás az idén kevésbé kedvezett; emiatt a pünkösd-szombati ünnepélyes nagy körmenet elmaradt; vasárnap azonban az ily kikerülés a kis-somlyói szenthegyre Imets Jákó t. főesperes vezetése alatt rendesen megtörtént. Kath. népünk búcsujárói közül egy lélek sem látszott hiányzani — csak épen a kegyes főpásztor, kit eziránti szándéka kivitelében komoly roszullét akadályoza meg.

Végre jul. 2-án a több részletekből álló zárünnepély után szokott fénynyel ültük meg Sarlós-Boldogasszony-napját, ez ünnepben a gymn. ifjuság szokott lenni a főtényező az itten fennálló Sz.-Mária-társulatba való felavattatás (ascensio) által. Az idén mlgs Eránosz Jeremiás kanonok és felcsik-kerületi főesperes ur 24 jó tanuló ifjut avatott fel a Boldogságos Szüz különös tiszteletére, kiket Baló Zoltán, VI. oszt. ajánlott be ő méltóságának; fölöttök pedig Imets Péter ugyan VI. oszt. tanuló tartott a népre is épületes egyházi szónoklatot.

C) *Alapitványok, ösztöndijak.*

A Szt-Mihály főangyalról nevezett csik-somlyói finöveldében volt a lefolyt tanévben 34 nyilvános alapitványi ösztöndij, részint egyes fundatorok nevére szólók, részint az erd. kath. status ugynevezett közalapitványai. Ezek ugyanannyi növendék ellátása fejében 95—95 frtosok voltak: Volt még 5 alapitványi, és 1 püspök

Fogarasy-féle magán ösztöndijas tanuló a nevelő-intézetben. Továbbá szintén teljes ellátásban részesült a finöveldében 12 fizetéses és 3 servitor növendék, kik közül az egyik a helybeli tanitó-képezde tagja volt.

D. *Szállás viszonyok és egészség-ügy.*

Azon ifjuság, mely a finöveldébe be nem juthatott, magán, falusi, többé kevésbé alkalmatlan szállásokon van elhelyezve. Tanintézeteink ezen még egyedüli, de komoly baján a volt praetoriális épület e czélra alkalmazása által lehetne s elvégre valahára talán kellene is segiteni.

A finöveldékbe ugy az alapitványos ifiak mint a jelentkező fizetéses növendékek csak azon esetben fogadtathatván be, ha az intézeti orvos őket teljesen egészségeseknek fogja találni. (1879. aug. 8. $\frac{1026}{a\,462}$) : Sept. 7. Mise után valamenyi tanuló az intézeti orvos által megvizsgáltatván egészségeseknek találtatnak egy pár kivételével, kiken az idült szembetegség egyébiránt már nem ragályos utójelei még észlelhetők valának.

Sept. 22-én az intézeti orvos ujból megvizsgálja a tanuló ifjuságot szembetegség tekintetéből, mely eljárását évfolytán is meghatározott napokon kiváló pontossággal teljesitette Körmendy Lajos járás orvos ur; ilyetén szorgalommal látogatta az év folytán megbetegült tanulókat nemcsak a finöveldében, hanem a szállásokon is. A helyiségek tisztán tartására és fertötlenitésére kitartással figyelmet és gondot forditott.

Az ifjuság közt a lefolyt tanévben semmi nagyobb mérvü vagy járványszerü betegség nem uralkodott.

Sept. 27. Körmendy Lajos járási s egyszersmind intézeti orvos, Imets F. Jákó gymn. igazgató, Glósz Miksa, Szász Károly gymn. Lakatos Izra és P. Tima Dénes képezdei és P. Bálint László főelemi tanodai tanárok a községi helyettes biró kiséretében mint szállásvizsgáló bizottság számba veszi a három intézeti ifjuság elszállásolását, és nyolcz szállást talál többé-kevésbé kifogásolandónak; egyébiránt megnyugvással constatálja, hogy az idei szállásokat a mult évieknél általában alkalmasabbaknak és tisztábbaknak találta. A S. J. szállásgazda részéről a bizottság intézkedése ellen a megyei hatósághoz tett felfolyamodás azon kimenetellel végződött, miszerint a gymnasium szállásra nézve fenálló szabályai érintetlenül hagyatván, azok érvénye-

sitése az illető hatóságra bizatik. (Decz. 9. 1152. kib. sz. és decz. 23. 4007. p. sz. — V. ö A. decz. 6 alatti határozatokkal.)

Tanév végén a tanártestület a szállásokat revidiálta, a kifogásoltakat a községi előljárósággal és tanuló-ifjusággal közlötte és ezt figyelmeztette s jelen sorok által is figyelmezteti arra, hogy a) kifogásolt szállást bérelni nem szabad; b) gymnasiumi tanulók a tanitóképezdei nagyobbkoru ifjuságtól külön keressenek és fogadjanak szállást; c) tekintettel a szállásügyi szabályzatra az illő számnál többen ne torlódjanak egy szük helyre.

E) *Tanodai szerelvények gyarapodása.*

I. A tanári könyvtár állománya a mult tanévben tett 1645 drbot. Ezen állomány a lefolyt 1879/80. tanévben gyarapodott ajándékozás és vétel utján, és pedig:

1. Megküldetett a mlt. panonhalmi főapátságtól: Szentimrei, Szent Benedek élete és hatása, Komárom, 1880; *) a magas Ministeriumtól a mlt. tanker. főigazgatóság utján: Budapest és környéke leirása, Budapest, 1879, 3 kötet; — Ráth Mór ur ajándékai: Szabó K. A magyar vezérek kora, Budapest 1878; Horváth M. A kereszténység első százada Magyarországon. Bédapest, 1878; B. Eötvös, Magyarország 1514. Budapest, 1874, 2 k; a Franklin-társulat dijtalanul megküldötte: Scholtz, Földrajz az első osztály számára. Budapest, 1880; Jónás, Német tan- és olvasókönyv, III. IV. rész, Bpest, 1880; Kont, Elemi természettan. Bpest, 1880; Jablonszki, Politikai földrajz a VII. osztály számára, Bpest, 1880; Polgár, Kis Livius, Bpest, 1880, 2 f; Hoffman, Németnyelvtan, I. rész, Bpest, 1880; Elischer, Latin olvasó-könyv, Bpest, 1880; Dr. Kármán, Jeles irók iskolai tára IX. X. XII. f., Bpest, 1880; Ifjusági iratok tára. V—X. Bpest, 1880; 6 f. —

A Bnzárovits Gustáv esztergomi könyvkereskedő és kiadó ur által a csik-somlyói gymnasiumi kölcsön-könyvtár számára ajándékozott müvek közül czélszerübb elforditás szerint testületi határozat következtében (dec. 17.) következő darabok helyeztettek a tanári könyvtárba: Fabian, Vatikani zsinati határozatok, Esztergom, 1877; Lelkipásztorok kátéja, Szombathely, 1869; Mayer, Az esz-

*) Hol a kötet vagy füzet száma nincs kitéve, egy drb értendő.

tergomi papság irodalmi működése, Esztergom, 1873; Dr. Németh, Esztergommegyei népiskolák, Esztergom, 1875; Kazali, Katholikus egyházjogtan, Vácz, 1877. 2 k; Zádori, A társadalom alapelvei, Pest, 1864; Jedlicska, Társadalmi testvérharcz, Esztergom, 1879; Frankl, A magyar nemzet müveltségi állása, Pest, 1861; De la Forest, Utmutatás, Pest, 1869; Monin-Galambos. Vianey-János-Mária életrajza. Esztergom, 1876; Manning-Molnár, A szentszék függetlensége, Esztergom, 1878; B. Haulleville, A katholikus népek jövője, Esztergom, 1877; Gózon, A házasság kérdése, Sz. Fehérvár, 1870; Frankl, A bécsi békekötés 1606-ban, Győr, 1865; Woerl, Die kath. Presse. Würzburg, 1875; Buzárovits, Irodalmi értesitő, I. II. év. f, Esztergom, 1876—77; Schematismus Cleri Strigoniensis, Strigonii, 1878; Katholikus korkérdések 25 füzetecske egy nyalábban.

Csik-Lelnei Benő István máskép Benkő Kálmán budapesti nemzeti szinházi könyvtárnok ur közreműködése folytán Pfeifer Ferdinánd és Tettey Nándor könyvkereskedő urak által a csik-somlyói gymn. iflnság könyvtárának ajándékozott művekből a tanári könyvtárba helyeztettek el a következő darabok: (V. ö. 1879. oktob. 18. értekezl. jkv. V. p.)

a) Pfeifer Ferdinánd kiadó urtól Benkő Kálmán ur közvetitésével: Asbóth, Egy bolyongó tárczájából, Pest, 1866, 2 k; Gyulai, Magyarnyelvtan, Bpest, 1879; Jánosi, Alkotmányok gyüjteménye, Pest, 1867, 2 k; Rendőrség titkai, Pest, 1866, 2 k; Riedl, Németnyelvtan, 6 kiad. Bpest, 1876; Riedl, Mutatványok a német irodalomból s egyszersmind olvasókönyv, Pest, 1868; Szeremlei, Honvédelmi bizottmány, Pest, 1867; Szokoli, Honvéd Album, Pest, 1868, (iv alakban, diszmű.)

b) Tettey Nándor kiadó urtól ugyan Benkő Kálmán ur közvetitésével: Károly, Abaúj-megye történelméből, Bpest, 1876; Hol az ördög? Egy igaz hazafitól, Bpest, 1878, (kis füz.) Jais, Mi a legfontosabb? Esztergom, 1868; Verhovay, Liberalismus, Bpest, 1875; Szabó, Kézimunka tanitása, Bpest, 1878; Babics, Logika az ujtanterv szerint, Bpest, 1876; Horvát, Térmenyiségek, Bpest, 1876; Kozma, Magyarország összehasonlitó statisztikája, Bpest, 1879; Neumán, Magyarok története, Bpest, 1879; Dr. Dudics, Házi orvos, Bpest, kötve; Orzovenszky, Balaton-Füred, Pest, 1871; Dr. Trall, Vizgyógyászat, Bpest, 1876; B. Stoffel, Jelentések a hadseregről. Pest, 1871; Terstyánszky, Hadi tudományok tana, Pest,

1871, 2 k; Hollós, Festőművészetről, Bpest, 1876; Dr. Zaffery, Rajzoltató földrajz, Bpest, 1880.

Győrffy Iván primási iskolai tanár ur tetemes könyvadományából a tanári könyvtárba lettek elhelyezve a következő darabok: Dupanloup-Füssy, A septemberi conventio, Pest. 1875; A Szaniszló-féle Fasciculusokból 1 drb. Pesthini, 1841; Ballagi, Német olvasó-könyv, Pest, 1853; Dr. Surányi, Mi államveszélyes? Pest, 1872; Körmöczy, A magyar egyház jogállása, Pest, 1867; Sulyok, A római kérdés, Pest, 1868; Dr Laner, A statisztika elmélete, Pest, 1851; Knauz, A budai várpalota kápolnája, Pest, 1862; Gr. Széchenyi, Tisza szabályozási ügy, Pozsony, 1848; Danielik, Az egyházi beiktatás joga, Esztergom, 1870: Dr. Kerschbaumer, Lelki pásztorságtan példákban, Esztergom, 1879; Maszlaghy, Római emlékeim, Esztergom, 1879; Manger, Polymetron, Spalati, 1867; Kuik, Sionet Pindus, Viennae, 1827; Philalethes, Világosság és sötétség, Kalocsa, 1872; Szigligeti, Nemzeti szinházi képcsarnok, Pest, 1870; Bányász, Egy magyar rab Siberiában, Pest. 1870; Stelzig, Alkantarai Szt. Péter élete, Pest, 1864; Hegedüs és társai Közhasznu ismeretek, Pest, 1870; Jókai, Az igazi Reform párt, Pest, 1872; Dr. Rohling, A XIX. század kátekismusa, Esztergom, 1878; Blair-Kis, Rhetorikai és aestetikai leczkék, 1 k. Buda. 1838; Zádory, IX. Pius pápa élete, Esztergom, 1869;

Korkérdések 1869—70. 1 nyaláb; Lassere, Lourdesi viszhangok, Bpest, 1879; Worpiz, Manuale rhetorum, Viennae, (régi); Officium Rákócianum, Viennae 1767; Rudimenta historica, Tyrnaviae, 1748; Zimmerman, Ungariche Sprachlehre, Pest, 1852; Patzner, De pace et bello, Reginae-Hradecii, 1819; Berzay, Latin gyakorlatok, Pest, 1852; Schlör, Vita Sancti Caroli Borromaei, Pestini, 1861; Varga-Zibrinyi, A kultur harcz áldozata, Eger, 1876; Győrffy, Garabonczás diák, Bpest, 1878. Alkalmi latin beszédek, ódák, kiálitási és muzeumi kalauzok, kisebb röpiratok, 1 nyalábban.

Megküldetett vépre Steiner Zsigmond ur könyvkereskedésétől: Dávid, Görög elemi olvasókönyv, I. r. Pozsony, 1880. — Rendesen küldetett az Erdélyi Muzeum folyama. — Idejárul a különböző isk. Értesitvények évi gyüjteméye. Eszerint a megküldött és ajándékozott darabok száma: 108 drb.

Mindezen jótevőknek, különösen pedig Buzarovits, Pfeifer, Tettey könyvkereskedő, ugy Benkő Kálmán és Győrffy Iván urnak,

kik oly jelentékeny mérvben gyarapitották könyvtárainkat: az intézet nevében e helyen is hálás köszönetet szavazok.

Imets F. Jákó,
igazgató és könyvtárőr.

2. Vétel utján beszerzett müvek: Reclus, A föld, Bpest, 1879, nagy kötet; Bartal, Latin mondattan, Bpest, 1878; Toldy, A magyar költészet kézikönyve, Bpest, 1876, 5 kötet; Thaly, Régi magyar vitézi énekek, Pest, 1864, 2 k; Thaly, Adalékok a Thököli és Rákóczy-kor irodalomtörténetéhez, Bpest, 2 k; 1879-ki országgyülési törvényczikkek, 3 f.

Rheinhard C. Julii Caesaris Comm. de Bello Gallico. Stuttgart. 1878; Dr. Schusters Handbuch zur Biblischen Geschichte, 2-ik kötet Uj-szövetség, Treiburg. 1878; Cicero müveihez kiegészitésül Klotz kiadás után Pars I. vol. 1. 2. Opera Retorica. Pars II. vol. 1. 2. 3. Orationes. Pars III. vol. 1. 2. Epistolae. Pars IV. vol. 1. 2. 3. Opera philosophica. Pars V. Index. Heine Ciceronis Tusculan. Disput. L. V. Lipcse, 1873; Holstein Cicerde Finibus Bonorum et Malorum L. V. Lipcse. 1873; Piderit Cicero Brutus de Claris Oratoribus, Lipcse, 1875; Adler Cicero de Oratore, Lipcse, 1878; Lahmeyer Ciceronis Cato Maior et Laelius, 1877. 1875. Lipcse; Piderit Ciceros Partitiones Oratoriae. Lipcse, 1867; Gruber Ciceronis de Officiis L. tres, Lipcse, 1874; Piderit Ciceros Orator ad M. Brutum, Lipcse, 1876; Meissner Ciceronis Somnium Scipionis. Lipcse, 1878; Eberhard Cicero's Rede für den Dichter Archias. Lipcse, 1878; Lüders, Chrestomathia Ciceroniana, Lipcse; Akadémiai értekezések a történet tudomány köréből 6 f; Kerékgyártó, A müveltség fejlődése Magyarországban, Bpest. pótfüzet; Kováry, Erdély története 1848—49; Okmánytár az 1848—49-iki erdélyi eseményekhez; Csutak, Történelmi adatok, Pest, 1868; Hornyánszki, Geschichte des österr. Kaiserstaates, Pest, 1853, 2 k;

Kozma, A Székely-föld közgazdasági és közmüvelődési állapota, Budapest, 1879;

Griesinger, Geschichte der Deutschen, Stuttgart, 4 k; Müller-Pouillet-Pfaundler, Lehrbuch der Physik u. Meteorologie, Braunschweig, 1877—1880, eddig 2 k. 4 drbban; Sachse, Gerchichte u. Theorie der Erziehungsstrafe, Paderborn, 1879; Hóman, Pindar versezetei, Lipcse, 1876; 1 k; Folytatólag meg voltak rendelve:

Tanáregyleti közlöny, Természettudományi közlöny, Magyar Nyelvőr, Századok, Népiskolai tanügy, Képző művészeti Szemle évfolyama. — Eszerint a beszerzett művek száma: 57 drb. Lesz tehát a legcsekélyebb nyomtatványokon kivül a tanári könyvtár ez évi gyarapodása összesen: 165: és igy az egész könyvtári állomány: 1810 drb.

Imets F. Jákó,
gymn. igazgató és könyvtárőr.

II. Az ifjusági könyvtár. Jelen tanév elején megejtett könyvtár-vizsgálat után tesz az összes állomány 266 művet. Ajándékoztattak a) Buzárovits könyvkereskedő ur által: A keresztények védelme Dr. Rebberttől. Ki a kivát? A csillagos ég, Sárvány Endrétől. Természet könyvéből. Népnevelési egyletekről, Szabó Imrétől. A mertért, Gyuriuka Antaltól. Falusi rossz szokások. Novák Lajostól. Vasár és ünnepnapok megszentelése, Devics Józseftől. Katholikus kérdések, Stolcz Albantól. Ki a szabad ember? Nagy Antaltól. A takarékosságról, Körész Kelementől. Elme és szivnyugtató történelmi képek, Nagy Antaltól. Katholikus kérdések. A pápa és a világ. Assisi szt. Ferencz élete. Költemények, Erődi Danieltől. Komikaturák. Kürthy Jenőtől. Bizzál Istenben. Materialismus, rationalismus és a kereszténység, Dr. Karsch Lollioutól. Összesen 22 drb.

b) Tettei Nándor könyvkereskedő ur által: Madarassi, Tavaszi pillangók. Csiki, Az ellenálhatalan. Lamartine, Julius Caesar. Füssi Latin verstan. Raynaud, Clarisse. Gonsoles, Orosz hercegnő. Gaboriau. Lervuge-ügy. Feval, Véres kincs. Dewall, Nagyvilági hölgy. Schwarz, A nemes leánya. Hugó, Egy bün története. Montepin. A jósnő. Varga, A culturharcz áldozata. P. Szathmári, Magyarország története. Visontai, Általános összehasonlitó földirat; Azsia, Afrika, Amerika és Ausztrália földirata. Barna, Didó Királyné. Dupauloup, A vasárnap. Összesen 19 darab.

c) Pfeifer Ferdinánd könyvkereskedő ur által: Flora, 50 költemény. Komáromy, Pályakezdők. Karlovszky, Egy munkácsi rab. Ábrai, Beszélyek. Királyi, Szigethvár. Veress, Dalok és beszélyek. Vadnai, Beszélyek. Szabó, Novellák. P. Szathmári, Erdély vészcsillaga. Degré, Novellák. Jókai, Novellák. Ungar, California. Reichlin, Jánosi, Olaszország történetei. Riedl, Magyar nyelvtan és Olvasókönyv. Összesen 15 drb

Győrfy Iván tanár ur által: Földvári István, Költemények. Helcz és Merkl, Költemény-füzér. Kovács Pál, Thália. Abafi, Dalok és ódák. Jablonsky Boleslav, Salamon. Kind, A bűbájos vadász. Horváth, Ujabb szinműtár. Ekebontó Borbála. Scribe, Próféta. Duzs, Franczianyelvtan. Oldal József, Olasznyelvtan. Tárkányi. Messiás. Összesen 12 darab. Az összes gyarapodás 68 darab, mit hozzaadva a mult évből fenn maradt állományhoz, áll jelenleg a könyvtár 334 darab műből.

Fogadják a jószivü adakozók, az ifijuság iránt tanusitott érdeklődésekért az intézet hálás köszönetét.

Móricz Gyula,
könyvtárőr.

III. A gymn. „Kölcsön-könyvtár“ állása az 1879/80-ik tanév végével:

a) *Pénzben*:

1. Mult tanévről fenmaradt	347	frt	35	kr.
2. Ujabb adakozás	72	„	7	„
3. Kamat czimen bejött .	11	„	27	„
4. Az elárverezett könyvekből	7	„	42	„
5. Használatdij a könyvekről . . .	104	„	3	„
Összes bevétel:	542	„	14	„
Ebből kiadatott:	252	„	35	„
Pénztárkészlet:	289	„	79	„

Ebből a csikmegyei takarékpénztárban tőkésitetett 235 frt; egyeseknél el van helyezve 36 frt.

b) *Könyvben*:

1. Mult tanév végén volt		877 kötet.
2. Jelen tanévi szaporodás		313
α) vétel utján .	247	
β) adakozás utján .	66	
Összes könyvállomány:		1190 „

A jelen évi szaparodásból kilencz kötet tartalmuk szerint részint a tanári, részint az ifijusági könyvtárba tétetett át.

E könyvtárból több tanuló tankönyvekkel jelen tanévben is ingyen szereltetett fel; a többiek használatdij fizetés mellett élvezték e könyvtár jótéteményét. 3—4 tanév lefolyása

után e könyvtár képes lesz az összes gymnasiumi ifjuságot tankönyvekkel és szótárokkal ellátni, bárha az eléggé nem indokolható folytonos rendszer és tankönyv változás érzékenyen akadályozza fejlődésében. *)

A csik-somlyói „kölcsön könyvtár"-ba könyvet ajándékoztak:

Salamon Árpád V. oszt. tanuló Éltes Sz. történetek: Bartl Jul. Caes. szövege és szótára; Mocnik Nézlettan II. füz; Ribáry Magy. tört. I. r.; Greguss Természettan; Veress Ford. gyakorl.; Ballagi Német nyelvtan; Mocnik Számtan II. füz. Dóczi András VI. oszt. Wappler Hittan I. r.; Mihálka Nyövénytan, Ásványtan; Somhegyi Ókor. Balás Antal csatószegi pléb. az ajánlott 4 frtba a következő müveket adta: Kuncz Gymn. paedagogia; Torkos Magyar nyelv; Mátrai Szavallattan; Kempelen Utmutatás az irvaolvasáshoz; Márton Képek az egyháztörténetből; Csányi A görög ird tört. Stifter Német olvasókönyv; Szvorényi Ékesszólástan. Bálint László bereczki pléb. Gradus ad Parnassum; Hahn Mária Regina; Schröder Cicer. Epist. Sel. Cellarius Corn. Nepos; Sallusti Crispi Opera, Cellárii Cicer. Orat. Szántó Lajos bereszki kántortanitó Weigel Teutsch Neugriechisches Wörterbuch. (Ezen három ur által ajándékozott müvek tartalmuk szerint részint a tanári, részint az ifijusági könyvtárba osztattak be.) Baló János II. éves theol. Wappler Hittan; Szvorényi Olvasm. IV. rész. Baló Gábor V. oszt. Mocnik Számtan; Mértan III. IV. osztályra: Éltes Sz. történetek 1872; Dekány R. Vegytan elemei 1872. Névy Gyakorl. Irálytan II. rész 1874. Greguss Természettan 1875. Csató János V. oszt. Budaváry Julius Caesar szótárral 1872. Szarvas Phaedri Aug. Fabulár. Aesop. L. V. II. kiad. 1874. Greguss Természettan 1873. Mocnik Mértan III. IV. osztályra. Boér Gyula V. oszt. Szvorényi Olvasmányok III. k. 1874. György János IV. oszt. Mocnik Számtan I. II. osztályra 1873. Ribáry Egyetemes földirat II. r. 1877. Máté Antal VII. oszt. Klotz Cicer. Orat. tres. 1876. Dindorfii Demosthenis Orat. 1861. Szvorényi Magyar nyelvtan II. r. 1868. Balás András VI. oszt.

*) 1. Szünidő tartamára és évközben is vidékre csak a könyv árának letétele mellett kapható könyv.

2. A kölcsön-könyvtárból tankönyvet és szótárokat első sorban csak azok kapnak, kik e könyvtár felállításához hozzá járultak. Ez főkép a gymnasiumba ujólag lépőkre nézve megjegyzendő. Az igazgatóság.

Mocnik Számtan II. füz 1876. Sántha András VI. oszt. Veress Fordítási Gyakorlatok I. r. 1865. Solnay Kornél II. oszt. Mocnik Mértan I. II. osztályra. Boltresz Antal VI. oszt. elhalt tanuló szülőitől: Lutter Logaritmus tábla 1878. Szamosy-Szepesy Görög nyelvtan 1878. Mihálka állattan elemei 1874. Szemák-Toepler Német nyelvtan 1870. Névy Irásmüvek elmélete 1879. Ribbeck Vergillii Opera 1878. Fejér Kálmán VII. oszt. Nemzeti Iskolai szótár., Német-magyar és magyar-német rész 1838.

Pénz adománynyal járultak a könyvtár gyarapitásához: Biró József csicsói kántortanitó 1 frt. Leveles János VI. oszt. 1 frt. Bocskor Ferencz vármegyei levéltárnok 1 frt 27 kr. Balázsi Lajos IV. oszt. 1 frt. Évenkint, mig gyermekök a gymnasiumba jár 1—1 frtot. ajánlottak ifj. Csató János, Endes János, Bors Alajos csatószegi birtokosok. Ádám Péter sz. tamási. Bartalis Ferencz karczfalvi. Csiszér Károly, Rancz Ágoston várdotfalvi, Darvas Mihály tusnádi, Sántha Andrásné kozmási birtokosok, Császár József szárhegyi jegyző, Sárosy Ferencz vármegyei lovas. Kolumbán József, Gyöngyösi Antalné, Jakab Ferencz, Kéncse Ferencz, Balló Ágoston, Csató András, Balló Lajos sz. imrei birtokosok. Avéd Kristóf alfalvi kereskedő, Gábosy László, Koncsag István, Bodó Gábor csekefalvi, Bójthi István jenőfalvi, Csedő Tamás taploczai, Veress Péter, Beke Lájos sz. simoni, Vaszi Péter pálfalvi, András Péter nagykászoni. Antal Ignácz verebesi birtokosok. Barcsai Károly szeredai vendéglős, Veress Zsigmond baláni kántortanitó, Budai János bányász. Évenkint 2—2 frtot. Benedek Péter kotormányi birtokos, Német Márton bükszádi gazdatiszt, Antal József hosszuaszoi lelkész.

Szabó István s k.
e könyvtár őre.

IV. A természettani szertár gyarapodott a lefolyt tanév alatt: a Toricelli- és Mariotti-féle kisérletek bemutatásához szükséges készülékekkel; egy megfordítható, érzékeny ingával; (Reversions-pendel) a szem és fül nagy gypsmintáival; egy drb szétszedhető törzs-mintával gypszből, egy drb sürmérővel (junometer) és még e fogyasztás által származott hiány pótlására csekélyebb értékü légenysav és rézgáliczczal.

Paál Gábor,
a természettanak őre.

V. A terménytár ez évi gyarapodásá: Tekintetes vitézlő Csató József tengerész főhadnagy urtól egy szép kolibri (tömet); t. Markovics József bányatiszt urtól egy keresztesi sólyom (tömet); t. Veress Zsigmond baláni kántor-tanitó urtól egy szép drb termés réz.

VI. A vegyesek tárában: a) a pénzgyüjtemény-hez adott: nt. Holló Kázmér szászsebesi praesidens ur 2 drb modern ezüst-pénzt; t. Tódor Mózes kántor-tanitó ur egy osztrák váltó-pénzt 1802-ből; tek. Földes József képezdei tanár 2 drb régi rézpénzt; Both Ferencz I. oszt. t. egy I. Lipót-féle ezüst dénárt 1698-ból. — b) A régiségiekhez ft. Puskás Tamás csik-csicsói plébános ur szives közreműködésével igazgató beszerzett egy antik ércz-tálat, mely a Petki-féle majorsági telken találtatott a kert felásása alkalmával; tusnádi Élthes András szépvizi tanitó ur átadott egy csinos ép kőcsákányt, melyet még 1875. jul. 25-én a Tusnád-fürdővel szemben fekvő „Bányász" nevü helyen a régi bánya-nyilástól pár ölnyi távolságban talált volt; — c) a földrajziakhoz beszereztetett; Kozenn, Schulwandkarte von Palestina; d) tornászatiakhoz. Az ifjusági menetgyakorlatok könnyitése és elősegitése czéljából a csik-szeredai m. kir. honvéd zászlóalj-parancsnokság közvetitése mellett beszereztetett egy teljesen felszerelt pléh-dob.

F) Jutalmak.

1. Az ezen gymnasiumhoz jutalmi általányképen utalványoztatni szokott 21 frtból jobbrészt tankönyvül szolgáló könyvek vásároltatván, azok a következő jobb magaviseletü és szorgalmatosabb tanulók között osztattak ki:

Bartalis Ágoston, Sántha Albert, Sántha István I., Antal András, Császár Béla, Jakab Dénes, Merza János II., Bartha Gergely, Bocskor Oszkár III., Szász Lajos, Szász Károly IV., Hidegh István V., és Balázs András VI. oszt. tanulók között.

2. Glósz Miksa gymn. tanár könyvbeli jutalmat adott Hidegh István V., Dóczi András VI., és Tompos Mátyás VII. oszt. és Imets J. igazgatótanár Bocskor Antal I. oszt. tanulóknak.

3. Az intézet tanárai részéről pénzbeli jutalmat kaptak: Paál Gábor 5 frtját a mathesisből felmutatott eredményért Imre Gergely VIII. oszt., Adorján Imre 3 frtját szorgalmas és

tiszta dolgozatokért Albert Károly IV. oszt., Móricz Gyula 2 frtját a földrajzban tett előmenetel- és térképrajzolásért Székely Károly III. oszt., Imets Jákó igazgató-tanár 2—2 frtját szorgalmas légtünettani munkálkodásért Hidegh István V., Gál Elek VI., és Imre Gergely VIII. oszt. tanulók. Lakatos Izra 2 frtja a zárünnepély alkalmával történt ének- és zene-versenyen itéltetett ki a leginkább haladottaknak.

4. Fel- és alsóiki nemes gondolkozásu tanügybarátok részéről hasonlólag pénzbeli jutalmat nyertek: Mlt. Gecző János kir. táblai tanácselnök ur 25 arany frank jutalom adományából eminens előmenetel és dicséretes magaviseletért 10 frankot Kiss András I., 15 frankot pedig Dóczi András VI. oszt. csik-szeredai születésü tanulók nyertek. Ft. Koncz István tusnádi plébános ur ez évi 5 frtját Thury László VIII. o., mint a ki laudabilis eredményü érettségi vizsgálatot tett; mlt. Sándor Mihály ur ez évi 3 frtját kitartó szorgalom és jó viseletért Balázs András VI. oszt.; ft. Péterfy József plébános és esp. ker. jegyző ur ez évi 3 frtját mint jó igyekezetü rokon ifjak Veress Menyhért V., és Veress Alajos VIII. oszt.; ft. Keresztes Márton esp.-ptébános ur 2 frtját kitartó, jó ügyekezetért Bajthe József III. oszt.; ft. Murányi Kálmán plébános ur 2 frtját görögnyelvbeli kitünő előmenetelért Balázs András VI. oszt.; ft. Veress Antal plebános ur 2 frtját jó erkölcsi magaviselet némi jutalmául Gál Elek VI. oszt.; ft. Bálinth Lázár plébános ur 2 frtját a latinnyelvben tett kitünő haladásért Hidegh István V. oszt.; ft. Szőts Imre plébános ur 1 frtját szerény magaviseletért Bartha Gergely III. oszt.; nt. Lovács Gyárfás segédlelkész ur 1 frtját magyarnyelvbeli kitünőségért Bodó Ádám VII. oszt.; tek. Bocskor Ferencz ur 1 frtját németnyelvbeli haladásért Tompos Mátyás VII. oszt; tek. Székely Endre urtól 1 frtot a rajzbeli előmenetelért Endes Antal I. oszt.; ft. Veress Sándor plébános urtól 1 frtot a földrajzban tanusitott előmenetelért Bartalis Ágoston I. oszt.; nt. Lukács Károly segédlelkész urtól 1 frtot mint legjobb szavaló Ferenczi Márton VII. oszt. tanulók nyertek. — Eszerint az idei zárünnepélyen a gymn. ifjuság jelesbjei közt összesen 53 o. é. forintnyi készpénzbeli jutalom osztatott ki.

5. A gymn. önképzőköri jutalmakat l. alább G. alatt.

6. Tek. Becze Antal és Győrfy Ignácz ügyvéd urak a

közelebbi szeredai országos vásáron (Pünkösd sokadalmán) hozzájárultak egy szegény gymn. tanulónak öltözékkel való ellátásához.

7. Voltak még más jutalmak is igérve és kitüzve, melyek azonban a kijelölt kellő siker hiányában nem adattak ki, nevezetesen: ft. Balás Antal plebános ur 5 frtja, mely a franczianyelv magántanulásáért és Imets igazgató 5 frtja, mely tanulmányait itt kezdett és végezett azon VIII-ik osztályosnak van kitüzve, ki a németnyelvből eminens eredményt tüntet föl.

Fogadják valamennyi ügybarátok és jótevők, kik az ifjuság nemes ösztönzése czéljából jutalmi adományaikat különösen már 4 év óta szivesen bocsátják az ez ügyben alkalmatlankodó igazgatónak kezéhez, az intézet és ifjuság nevében e helyen is hálás köszönetemet!

G) *Önképzőkör.*

A gymnasium négy felsőbb osztályának ifjai, hogy a tanodában nyert ismereteket gyarapithassák s az elméletet gyakorlatilag is alkalmazzák, az „Önképző-kör“-t ez évben is fenntartották.

A tanártestület m. évi szeptember elején tartott első rendes tanácskozmányában a felgymnasiumi magyarnyelv tanárát Móricz Gyulát bizta meg az ügyvezetéssel.

A megnyitó közgyülésen történt meg a tisztviselők alapszabályszerü választása. A vezető jelölése után szavazás által a közbizodalom a következőkben összpontosult: elnök: Puskás Ferencz 8. oszt.; titkár: Veress Alajos 8. oszt.; jegyző: Bidiga István 7.; pénztárnok: Szabó József 7.; biráló tagok: Imre Gergely 8.; Csiki Károly 8. és Bodó Ádám 7. oszt. tanulók.

Számlált az egyesület a felgymn. tanulók köréből 43 tagot, kik közül azonban némelyek a tanév folytán kimaradtak, vagy pedig a rendes tanulmányokban tett csekélyebb előmenetel miatt kilépésre szólittattak fel.

Lapot s folyóiratot vasár- és ünnepnapokon délelőtti órákban 4-et olvasott az egylet, melyek a következők: 1. „Ország-világ“, 2. „Erdélyi figyelő“, 3. „Közmüvelődés“, 4. „Ifjuság és népkönyvtár.“

A szellemi munkásság komolyan folyt le. Tartatott 14 összejövetel, melyeken a remek költemények és műbeszédek szavalga-

tásában 44 szavalat közül leginkább kitünt ek: Puskás Ferencz, Veress Alajos, Ferenczy Márton, Gál Elek és Baló Zoltán. A szavalmányokat mindannyiszor a vezetőtanár és az ad hoc választott birák itészi észrevételei kisérték.

A vezető-tanár az egyesületi tagok tudományos szellemének komolyabb fejlesztése végett a tagok által érdeklődéssel kisért irodalmi és széptani felolvasásokat tartott a következő tárgyak felett:

1. Az érzelem és átszellemülés költészetéről, vagyis az óda és dal közötti különbségről.

2. Garay „Kont"-jának széptani értelmezése a ballada törvényei alapján.

Az egyesület iparkodását fokozta még Imets F. Jákó gym. igazgató, Szabó István, Glósz Miksa, Pap András és Stemmer Olivér tanárok többszöri megjelenése.

A tanév folyamában beadatott és megbiráltatott 19 költői és 9 prózai, köztük 2 forditott mű, melyek közül 9 költői és 5 prózai fogadtatott el s az egyesület irott szépirodalmi gyüjteményében a „Haladás"-ban megjelent.

Dolgozataik által leginkább kitüntek: Puskás Ferencz VIII. oszt. Imre Gergely VIII. oszt. Bodó Ádám VII. oszt. és Balázs András VI. oszt. tanulók.

A tanulók szorgalmának fokozása végett a vezető tanár által pályakérdések tüzettek ki. Volt kettő, és pedig:

1. „Minő viszony volt Magyarország és annak királyai között a Habsburgok alatt és mily eredménye lett ezen viszonynak a magyar alkotmányra nézve." Jutalma: az egyesület pénztárából 5 frt o. é. Nyertes: Puskás Ferencz VIII. oszt.

2. „Ildikó" ballada. Jutalma: 3 frt o. é. Nyertes: Szabó József V. oszt. tanuló.

A pénztári forgalom, melynek jutalékait a tagilletmények képezték 13 frt 70 kr, kiadás 9 frt 50 kr o. é. Maradék a jövő évre 4 frt 20 kr.

Móricz Gyula, m. p.
az önképzőkör vezetője.

H) *Légtünet- és növényélettani észlelde.*

Imets F. Jákó igazgató a lefolyt tanévben is folytatta a meteorologiai és növényélettani észleleteket Szabó István finöveldei aligazgató és Lakatos Izra képezdei tanár hozzájárulása mellett. A meteorologiai észleleteket Imets igazgató minden hó végével az orsz. m. kir. központi intézethez Budapestre fe'küldötte; a növényélettaniakat pedig csak évenkint szokta ugyanoda beterjeszteni.

Hónap	Légnyomat közép	Légnyomat legnagyobb	Légnyomat legkisebb	Hőmérséklet C. sz. közép	Hőmérséklet legnagyobb	Hőmérséklet legkisebb	Páranyomat közép	Páranyomat legnagyobb	Páranyomat legkisebb	Nedvesség közép	Nedvesség legnagyobb	Nedvesség legkisebb	Csapadék m. m. havi	Csapadék 24 órai	Csapadék napjai száma	Szélirány uralkodó	Szélirány másod	Szélirány harmad	Szélirány negyed	Szélerősség (közép)	Felhözet (közép)	Jegyzés
Junius	698.8	704·2	695·3	18·0	21·7	13·3	10·1	11·7	7·6	68	84	51	89·10	19·30	16	S*)	W	N	SE	46	5	nedves meleg; a rét remek.
Julius	698·5	702·5	691·0	17·0	24·4	11 1	10·0	13 6	6·7	69	86	59	59·71	18·00	11	W	SW	SE	E	79	5	enyhit s derül, a jég kerül.
Augustus	700·1	704·6	695·4	16.4	20·1	12·2	9·5	11·6	7·1	71	100	59	50.77	10·75	10	SW	W	N	NE	66	4	szép nyári hó: jó arató
Septemb.	702·8	707·4	698·3	13·4	20·2	5·9	8·3	11·7	4·0	73	92	54	42·48	18 60	8	NE	SE	W	SW	39	4	viszon tormest a sok ége.
Oktober	700.2	705·8	699·8	6·9	17·0	0·2	6·9	11·6	4·4	80	96	69	42·15	12·95	10	W	SE	E	NE	55	6	hűvös, szeles: eger kivesz.
Novembr	699·4	712·4	687·9	—3.5	8·1	—17·6	3·2	6·7	1·0	85	95	57	59 55	30·60	9	SE	S	N	SW	42	6	fanyar hideg, korán reked.
Decembr	703 7	715·5	684·4	—9 5	7 6	—18·8	1·6	7·4	0·2	81	93	70	47·37	33·00	8	N	NW	W	sw	48	6	előbb olvaszt, majd elfagyaszt.
Január	703·1	715·4	692·8	-12·7	-1·0	—23·7	1·5	3 3	0·2	80	97	63	5·64	2·20	7	NE	E	W	SE	38	3	tartós kemény: sok fa elmén.
Február	701.7	712·9	692·0	—7·6	0.5	—16·8	2.3	3 8	1·1	85	95	68	2·55	1·90	4	SE	NE	W	NW	24	3	még tart a tél, gyengén alél.
Márlius	700.3	710·4	693·0	—3·5	3·4	—10·2	3·0	6·2	1·8	83	97	63	3.30	2·15	5	N	NE	SW	NW	75	3	vad Márczius lassan kicsúsz.
Aprilis	697·5	705·8	689 5	9 5	15·4	3·4	5·7	9·3	3·5	63	98	30	8·15	6·35	3	NE	S	SW	W	40	3	mi szép April: mikor volt ily?
Május	698·5	707·4	692·4	11·4	15·9	4·5	8·0	10·9	3·2	78	92	53	86·84	25·25	14	E	SE	SW	NE	50	7	nedves negren; nő a vagyon.
Évi közép	700·4	707·9	693·4	4·7	12·5	—3·0	5·9	9·0	3·3	77	9 5	58	41·46	14·50	9	NE	SE	W	SW	59	4.5	a két félév, egészet ér....

*) Czélszerünek látom az általán bevett angol jegyek mellett maradni. (N = North = észak, E = East = kelet S = South = dél; w = Ouest = nyugat.

II. A növény-élettani (phytophaenologiai) észleletek eredménye a lefolyt két félévben következő:

a) A lombfejlődés kezdete: *(1880)* apr. 5. hóvirág és ibolya apr. 7-én húnyor, leánykökörcsin, magyaróalyfű; 8-án tavaszi kankalics, szattyú, farkashárs; 10-én mogyoró-rügy; 12-én földieper; 19-énsárga boglár, fűzfa, nyirfa, mogyorófa; 21-én fenyőalmarügy; 25-én bükkfa (N.-Somlyóba); 26-án jegenye-, kőrisfa és egres; 28-án berkenye-, ribiszke-, körte- és almafa levelednek. Május 1-én a somlyói Bükk még itt-ott dereslő; 3-án a cserefa (quercus certis) vadgesztenye- és hársfa, 7-én pedig az akácz leveledzik; 10-én a paszuly, 16-án a róssapityóka kikel.

b) A virágzás kezdete következő növényeknél észleltetett: *(1880)* april 7-én hóvirág és ibolya, 13-án májkökörcsin; 16-án berki kökörcsin; 19-én sárga boglár, meredt timpó; 20 án gyöngyvirág; 24-én mocsári gólyahir, gálna; 28-án vaczkor-, körtefa, cseresnyefa, kökény; máj. 3-án a megy- és szilvafa, 7-én nefelejts; 10,én almafa, eper, ribiszke, boroszlán; 14-én orgona-, bodzafa és eper; 23-án réti lóhere és szironták; 25-én kétlevelü gyöngyvirág; 28-án pünkösdi rózsa, nyári héricz, bolonditó csalmatok. jun. 5-én az akácz; 8-án a rozs, 21-én a buza; 23-án az árpa virágzanak.

c) A gyümölcsérés kezdetére nézve észleltetett: *(1879.)* jun. 19-én eper; 29-én ribiszke; jul. 6-án a megy; 13-án a rozs gyorsan érik; [21-én Alcsikon és 28-án Felcsikon a rozs-aratás, 24-én buza-aratás kezdete; aug. 6-án árpa-aratás, nyári almahullás, alydohány sárgulása; 13-án zab-aratás kezdete; 17-én Tusnád-fürdőn szilva, málna még bőven; 25-én sarju-kaszálás és kendernyövés; 27-én szeder; 31-én fehér szilva; szept. 9-én őszi vetés, dohány szedés; a nyirfa sárgulni kezd; 23-án pityókaásás; 30-án a bükk sárgul; okt. 9-én a Hargitára hó esik, mely csak 22-én tűnik el; ezalatt akácz, bükk, cser, jegenye, nyirfa sárgul, a levelek hullanak; — *(1880)* jun. 8-án eper; 16-án szénakaszálás.

d) Egyéb észleletek. *(1879.)* a juliusi száraz napokban a tenyészet a rendesnél 2 héttel elé rug; augusztus a takarodásra alkalmas; szeptember kellemes; még 15-én délután villámlik; a pityókatermés jó; az októberi fanyar napokban a vetések gyengén bokrosodnak; az egerek pusztitanak (Borföldön a must dér hiánya

miatt csak 12 fokot ver;) novemb. 3-án nyári meleg, 4-én hó, 5-én vihar; 17—18-án roppant mennyiségü hó, mely végképen elrekeszt, hallatlan korán; a nagy hó és alatta az egerek veszélyel fenyegetnek; de a deczember első napjaiban történt esők és vizáradások s a bekövetkezett fagy ezeket elpusztitja.

(1880) február is keményen tartja magát, a hómenés lassu még a viharos márcziusban is annyira, hogy még 28-án husvét napján is a barázdákat és gödröket üli; de april oly szép időjárással telik, mely az elkésett fejlődést és tenyészetet egészen előviszi.

Május termékeny; 13—14 nagy légköri füst; 19—20. a hegyeken oly nagymérvü havazás, hogy a nyájak azokról leszorulnak; 21-én vékony dér, mely azonban a gyümölcsfáknak árt, daczára a termékeny időjárásnak a rendkivüli tél és hó következménye az, hogy alattos helyeken a búzavetések kivesztek. A Hargita alcsiki lánczáról 7-én a felcsikinek ormairól jun. 7 én tünik el a hó; 24-én a rozs, jun. 14-én a buza és árpa fejzik.

e) További jegyzetek: *(1879.)* jul. 16-án a viharos villám a szt-királyi pap csürére üt és azt fölégeti; 13-án Madéfalva és 19-én Karcvfalva déli részei elégnek; az aug. 20-ka körüli rideg idő a tusnádi fürdővendégeket elriasztja; szept. 7-én délben a szt-királyi toronyra a száraz villám lecsap; 10-én SE szél lebbegtetése mellett Csobotfalvában 25 gazda, 22-én Tusnádon 3 és 29-én Csik-Szt-Miklóson szintén 3 épület leég; 23-án a megyei Tisztség Csik-Somlyóról Szeredába költözik; a nov. közepén való korai elrekedés leverőleg hat; a decz. elejéni esős napok a jelen jelentékenyebb folyók alsófolyásainál országul kiterjedt vizkárokat okoznak; nálunk az Olt kiöntése nem jár kárral. *(1880.)* a tél csikorgó, a szánut állandó; marczius utolsó és april első napjaiban a megérkezett fecskék és gólyák a még tartó hidegben sergesleg hullanak el, különben is a szelid gólya Csikban kiveszőfélben van, a fecske és éneklő madár is feltünőleg kevés; csak a harizs, fürj és pacsirta élénkitik a mezőt, melyen az os április 8-án az első égzengés hirdeti a tavaszt; 17-én Ajnádban, 18-án Borsovában, 19-én Szt-Simonon és 21-én Várdotfalvában égések; ez utóbbinál szélcsend daczára is a szárazság miatt alig lehetett a romboló elemet fékezni; ez égésnél több externus tanuló is érdekelve van: a láng könyveik egy részét a szállások hamvába takarja.

I) *Gymnasiumi Krónika.*

1879. aug. 6. 57 közp. vál. sz. A csik-somlyói rk. gymnasium tanártestülete a székely müvelődési és közgazdasági egyletnek szept. 2-án kezdődőleg Csik-Szeredában tartandó nagy gyülésére meghivatik. A közlött programm szerint többek közt Imets Fülöp Jákó is felolvasást fog tartani Csikmegye történelméből.

Szept. 1. Imets igazgató és Szász Károly tanár jelen vannak azon csikmegyei küldöttségben, mely Éltes Elek kir. tanfelügyelő vezérlete alatt a Székely müvelődési egylet és a Történelmi-társulat Csik-országunk felé vándorló tagjait a Tolvajos tetején, az öreg Hargita ezen lehajló karjában székely nyiltszivüséggel s a vendégszeretet első ölelésével fogadta. A 2-án folytatólagoson tartott közgyülésen Imets F. Jákó igazgató felolvasást tart Csikmegye haditörténetéből (L. 1879-iki Évkönyv 45.—68. ll.) Szept. 3-án többek közt Imets igazgató is Tusnád-fürdőig kiséri megyénk nagynevü vendégeit, ezek között a székely születésü Balásy Ferencz török-szt-miklósi esperes-plebános, akademiai tag és Gyurinka Antal nagykőrösi esperes-plebános urakat, Székely nemzetünk ezen tudós ismertetőit és kedvelőit, kik sokáig nem enyésző emlékezetöket nyomták lelkünkbe.

Szept. 5. Csiki József tavalyi VIII. oszt. tanuló egy targyból javitó érettségi vizsgálatot áll.

Szept. 7. Mlt. Mikó Mihály megyei főispán és gymn. gondnok ur a gymn. és finöveldei épületekben a szünidő alatt végzett javitásokat megvizsgálja és czélszerüeknek találja.

Szept. 8. Közöltetik a közoktatásügyi m. k. ministeriumnak 3777. sz. a. kiadott azon intézvénye, hogy ha valamely tanuló a mértani rajzból elégtelen tanjegyet kap, a következő osztályba csak akkor léphet, ha javitó vizsgálatot jó sikerrel állotta ki (2313. p. sz.)

Szept. 13. Elek István a IV. osztály tárgyaiból magán vizsgálatot tesz.

Szept. 17. Mikó Mihály főgondnok ur őmltsga a fennsőbb osztályok előadásait meglátogatja.

Szept. 20. Antal András tavalyi VIII. osztályu tanuló a történelemből javitó éretségi vizsgálatot áll ft. Bodó Alajos csik-

somlyói esp. plebános és gymn. biztos ur helyettesitett elnöklete mellett.

Szept. 23. A torna-tanitásért illető tanárnak az egész tornászati évi általány kiutalványoztatván: a torna-eszközök kijavitása és ujabbak beszerzése más forrásból lesz eszközlendő. (3034. p. sz.)

Szept. 28. Megtörténik az externus ifjuság szállásainak megvizsgálása.

Okt. 28. Rettegi Ferencz volt VIII. oszt. tanulót ujabb javitó érettségi vizsgálat iránti szándékával a tanártestület elutasitja.

Okt. 28. Az 1877-iki status-gyülésről vezetett jegyzőkönyv egy példánya a könyvtárnak megküldetik.

Okt. 29. Boltresz Antal a VI. gymn. osztályba beirtt jó reményü tanuló ifju huzamos tüdősorvadás után Karczfalván a szülői háznál elhalt.

Nov. 4. A torna-mesternek a gymn. tornaoktatási 100 frt illeték ez idénre egyszerre kiadatni rendeltetik s a képezdei hasonnevü oktatás dijául évi 50 frt rendszeresittetik. (3428. p. sz.)

Nov. 7. Az erdélyi r. k. népiskolák fölsegélésére a tanártestület 32 frt 76 krt hozott össze, melyért a Status-igazgató Tanács hálás köszönetet nyilvánit.

Decz. 14. „Budapest főváros és vidékének természetrajzi és orvosi monographiája“ czimü munka egy példánya az erd. tank. kir. mlt. főigazgatóságtól megküldetik (855. sz.)

Decz. 20. A gymn. tanár-testületben négy védköteles egyén fordul elő; miről a kimutatás oly értelemben terjesztetett fel, hogy ezek netaláni behivattatások esetén nem lesznek pótolhatók.

Decz. 31. Az iskolás gyermekek a templomozástól nov. 15-dikétől kezdve márczius végéig felmentendőknek rendeltetnek. $\left(\frac{4192.}{\text{szlgb. sz.}}\right)$

1880. jan. 30. Az $187^{8}/_{9}$. tanév eredményei a tanárok jó ügyekezetéről és a tanulók előhaladásáról tanuságot tesznek (103. p. sz.)

Febr. 18. 9 kzp. v. sz. A székely-müvelődési és közgazdasági egyletnek a tanártestület tagja volt a mult év végéig;

de miután a csik-szeredai közgyülés alkalmából testületünk tagjai közül többen személyesen kivántak azon jótékonyczélu egyletbe belépni: testületünknek mint ilyennek 1880. évvel megszünt az egylet iránti kötelezettsége.

Márcz. 4. A tandij felerészét a nyugdij-alap leendő beszállitás végett meg kell gazdálkodni. (772. p. sz.)

Marcz. 17. Mihula József kir. mérnök ur az első és harmadik osztályok feletti közfalakat megvizsgálja s nagyobb biztonság végett ujra épitendőknek találja.

Marcz. 18. A minorita és szorosabb szt-Ferenczrend a három felső osztály ifjainak ajáltatik.

Apr. 13. A tornaiskola áthelyezésére nézve az előintézkedések megkezdődnek (1179. p. sz.) Azonban addig is, mig a tornaiskola más helyre költöztethetnék, az ifjuság a testegyenészeti és rendgyakorlatokban szorgalmasan oktattatik. (1213. p. sz.)

Apr. 24. „Szt-Benedek élete és hatása czimü emlékmunka egy példányát mlt. Kruesz Krizoszton főapátúr megküldi.

April 25. A csik-somlyói rk. főgymnasium részére a közoktatásügyi m. kir. magas ministerium 11,824. sz. a. az érettségi vizsgálati jogot a lefolyt 1879/80. tanévre megadja és ezen jognak végleges engedélyezését a jövő 1880/81. tanév folyama alatt kilátásba helyezi azon reményben, hogy a gymn. a' jövő tanévben kellő számu vizsgázott tanárokkal fog birni. (1421. p. sz.) Már eléggé bir.

Május 10. Pongrácz Lajos VI. gymn. osztályos jó erkölcsü és kitünő előmenetelü tanuló húzamos gyöngélkedés után Csik-Csekefalvában szülőinek házánál az Urban elhunyt. A gyászeset felett igazgató a szülőkhöz részvétiratot intéz; Pap András osztálytanár pedig az osztálytanulókkal együtt ünnepélyesen részt vett a 12-én történt végtisztességtételben.

Május 25. Értésül adatik, hogy az erdélyi püspöki papnöveldе növendékei közé fölvétetni kivánó ifjakkal a nyilvános pályázati vizsgálat K.-Fehérvártt f. é. jul. 3. napján fog megtartatni. A három felső osztály ifjuságával alkalmas utasitás mellett közöltetett.

Máj. 29. Megtartatik a VIII. osztály alapvizsgálata; minek következtében egyik ifju az érettségi vizsgálatokra való előállástól elutasittatik.

Május 30. A kolozsmonostori m. kir. gazdasági tanintézetnél a jövő tanévben betöltendő ösztöndijak és szabadhelyek iránti pályázat a három felső osztály ifjusága előtt kihirdettetik.

Május 31—junius 5-ig folynak a maturizandusok irásbeli vizsgálatai.

Jun. 14. A magas ministerium a phylloxera felismerése érdekében a nyár folyamán szaktan folyamot nyit a középtanodák természetrajzi tanárai részére (314. főig. sz.)

Jun. 16. Móricz Gyula rendes tanárrá neveztetik ki. (1846. p. sz.)

Jun. 17. A szóbeli érettségi vizsgálat mlt. Páll Sándor kir. tanácsos és tanker. főigazgató úr elnöklete alatt, jelenlévén ft. Bodó Alajos alesp.-plébános és püspöki biztos úr is, — hat ifjuval megtartatik. — Tanker. főigazgató úr meglátogatja a helybeli tanitó-képezde első osztályának vizsgálatát is.

Jun. 19—28-ig tartatnak a többi gymn. hét osztálynak nyilvános vizsgálatai, melyekre a közönségből is elfá ogatnak.

Jun. 29. A helybeli hitközségben búcsuünnep, mely az idén körünben az által vált emlékezetessé, mivel vele egyidejüleg tartatott meg a szerzetes-háznál ugs. és ft. Simon Jukundián sztferencz-tartományi főnök, elemi és tanitó-képezdei igazgató úr Ferencz József-rendi lovagkeresztje feltüzésének ünnepélye is, melynek egy kitünő pap és érdemes veterán tanférfiu lévén hőse, az ő napja egyszersmint tanintézeteinknek is örömünnepe volt.

Jul. 2. A záróünnepély a következő programm szerint tartaték meg: 1. Igazgatói megnyitás. 2. Szavalati és zene-verseny. 3. Bócsubeszéd. 4. Az önképzőköri jutalmak kiosztása. 5. Bizonyitványok és jutalmak kiosztása. 6. Ingressus, ünnepélyes Te Deum és az új tagok felavatása a Mária-társulatba (ascensio).

VII.

Statisztikai táblázatok.

I. A tanulók általános áttekintése.

Osztály	Létszám				Vallás [1]		Nyelvi [2] és nemzetiségi viszonyok						A szülők polgári állása					Előmenetel						Összesen
																		részletesen				általán		
	beiratott	elhalt	elmaradt	tanév végéig megmaradt	római katholikus	görög katholikus	magyar-székely	magyar-német	magyar-román	magyar-örmény	magyar-szláv	magyar-olasz	értelmiségi	őstermelő	kereskedő és iparos	tisztviselő	szolga és napszámos	kitünő és jeles	jó	elégséges	elégtelen	haladó	ismétlő [3]	
I.	55	—	2	53	52	1	47	1	1	4	—	—	7	35	8	3	—	9	22	13	9	45	8	53
II.	39	—	4	35	34	1	31	—	1	3	—	—	6	16	6	6	1	10	9	6	10	25	10	35
III.	25	—	3	22	22	—	19	—	—	3	—	—	4	12	5	1	—	3	9	8	2	22	—	22
IV.	16	—	—	16	16	—	14	—	—	1	1	—	4	8	1	3	—	4	7	5	—	16	—	16
V.	24	—	3	21	20	1	18	1	1	1	—	—	5	10	3	3	—	7	5	5	4	17	4	21
VI.	15	2	—	13	13	—	12	—	—	1	—	—	2	9	1	1	—	3	7	3	—	13	—	13
VII.	10	—	1	9	9	—	9	—	—	—	—	—	2	5	1	1	—	2	6	1	—	9	—	9
VIII.	8	—	1	7	7	—	6	—	—	—	—	1	3	3	1	—	—	3	2	2	—	7	—	7
Összegek:	192	2	14	176	173	3	156	2	3	13	1	1	33	98	26	18	1	41	67	43	25	154	22	176

[1]) Ezen és a következő rovatba csak az év végéig megmaradt tanulók száma van fölvéve

[2]) A nemzetiségileg a székelytől némileg különböző tanulók sem beszélnek a magyaron kivül más nyelvet.

[3]) E rovatbeli ismétlők alatt a secundába esett tanulók vannak jelezve.

II. A tanulás eredményének osztályonkénti áttekintése.

Tantárgyak	*I. osztály*				*II. osztály*				*III. osztály*				*IV. osztály*				*V. osztály*				*VI. osztály*				*VII. oszt.*				*VIII. oszt.*			
	kitünő és jeles	jó	elégséges	elégtelen	kitünő és jeles	jó	elégséges	elégtelen	kitünő és jeles	jó	elégséges	elégtelen	kitünő és jeles	jó	elégséges	elégtelen	kitünő és jeles	jó	elégséges	elégtelen	kitünő és jeles	jó	elégséges	elégtelen	kitünő és jeles	jó	elégséges	elégtelen	kitünő és jeles	jó	elégséges	elégtelen
Vallástan	29	17	7	.	19	14	1[1]	.	15	5	2	.	15	1	.	.	10	9	1[1]	.	10	2[2]	.	.	9	.	.	.	6	1	.	.
Latinnyelv	15	21	17	.	9	6	10	9	5	5	12	.	3	5	8	.	7	2	7	4	4	4	4	.	4	4	1	.	3	1	3	.
Magyarnyelv	13	32	4	4	11	13	10	.	8	14	.	.	15	1	.	.	9	6	5	.	8	3	1	.	8	1	.	.	3	2	2	.
Görögnyelv	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	10	3	6	1	5	4	3	.	4	3	2	.	3	.	4	.
Németnyelv	.	.	.	.	.	.	.	.	5	9	8	.	6	7	3	.	10	3	7	.	4	6	2	.	1	7	1	.	3	2	2	.
Földrajz	9	11	24	7	9	10	14	1	6	8	8	.	.	.	.	.	.	.	5	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Történelem	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	6	4	6	.	9	6	.	.	8	3	1	.	5	4	.	.	5	.	2	.
Mennyiségtan	13	18	13	9	12	8	9	.	3	12	3	4	5	6	5	.	6	3	9	2	5	5	2	.	3	4	2	.	3	2	2	.
Természetrajz	26	17	10	.	21	14	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	6	7	7	.	7	3	2	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Természettan	.	.	.	.			.	.	7	7	8	.			.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	4	6	.	.	3	3	1	.
Bölcsészet	.		.	.	.		.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	5	3	1	.	4	1	2	.
Tornászat	.	.	53	.	.	.	34	.	1	7	14	.	.	13	15	.	.	20	.	.		12	.	.	.	8[3]	.	.	2	3	2	.
Rajzolómért.	11	17	25	.	15	14	5	.	6	13	3	.	8	7	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Ének	2	10	32	.	4	6	19	.	3	5	8	.	3	7	5	.	4	10	5	.	3	3	4	.	5	2	.	.	.	3	4	.
Zene	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	2	.	.	1	.	1	.	2	.	.	.	2	.	.	.

Jegyzet: [1]) 1 magán tanuló. [2]) 2 felmentetett. [3]) 1 felmentetett.

III. Magaviselet, életkor, választott pálya és szállás szerinti áttekintés.

Osztály	A tanév végeig megmaradt tanulók																																	
	magaviselet szerint					életkorra nézve													választott pálya szerint									szállás szerint							
																											finöveldei							
	példás	dicséretes	jó	törvényszerű	kevésbé törvénysz.	10 éves	11 „	12 „	13 „	14 „	15 „	16 „	17 „	18 „	19 „	20 „	21 „	22 s több „	egyházi	jogi	orvosi	tanári	műszaki	bányászati	erdőszeti	gazdászati	katonai	egyéb	alapítványos	alapítv. ösztöndíj.	fizetéses	ingyenes	a szülőknél	más szállásom	
I.	—	6	39	8	—	—	5	13	12	17	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	1	7	42	
II.	—	5	23	7	—	—	1	4	6	13	9	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	4	—	10	17	
III.	1	3	16	2	—	—	—	—	2	6	6	2	4	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	1	2	—	7	8	
IV.	—	1	14	1	—	—	—	—	1	1	3	5	3	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	—	2	1	3	5	
V.	—	2	13	6	—	—	—	—	—	1	2	7	4	6	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	—	—	—	4	10	
VI.	1	3	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	4	2	1	—	1	9[1]	1	1	—	—	—	—	—	1	8	—	—	—	2	3	
VII.	—	1	8	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	2	3	2	—	1	1	—	—	1	—	—	1	2	3	—	2	—	1	1	
VIII.	—	1	4	2	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	3	2	—	—	3	1	1	1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	1	
Összeg:	2	22	126	26	—	—	6	17	21	38	26	17	17	16	6	7	4	1	10	5	2	1	2	—	—	1	5	4	38	2	13	2[2]	34	87	

Jegyzet. [1]) A pálya iránti hivatás itt még ingadozni szokott.
[2]) Ezeken kívül egy tanító-képezdei tanuló is ingyen láttatik el.

IV. Származási hely szerinti áttekintés.

Lakhely	Osztály								Összesen
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	
Helybeli	3	5	1	—	—	—	1	1	11
Csikmegyei	46	27	20	14	18	12	7	4	148
Háromszékmegyei	4	2	1	2	3	1	1	1	15
Udvarhelymegyei	—	1	—	—	—	—	—	1	2
Összesen :	53	35	22	16	21	13	9	7	176

V. Az érettségi vizsgálatok eredményének áttekintése.

Tanév	Jelentkezett	Visszahelyeztetett	Javító vizsgálatot tett	Írásbeli vizsgálatot tett	Szóbeli vizsgálatot tett	Érettnek nyilvánítatott: kitüntet. v. jelességgel	Érettnek nyilvánítatott: egyszerűen	Érettnek nyilvánítatott: megbukott	Ezek közül szándékozik: egyetemi: egyházi	egyetemi: jogi	egyetemi: orvosi	egyetemi: bölcsészeti	mű-egyetemi: építészeti	mű-egyetemi: mérnöki	mű-egyetemi: vegyészi	akademiai: bányászati	akademiai: erdőszeti	akademiai: katonai	akademiai: gazdászati	Más pályára
187⁹/₈₀	101	2	2	6	6	1	5	—	—	3	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—

Egy vonás a csik-somlyói gymnasium mult századi életéből.

(Érdekes és tanulságos összehasonlitásul jelen iskolai viszonyainkkal; s ajánlva a t. szülők, gyámok, szállásgazdák és tisztviselő urak különös figyelmébe.)

Extractus Normae Regiae

pro scholis Magni Principatus Transilvaniae anno 1781. editae in sequentibus*)

§. VI.

*A tanuló ifjak atyokról és tutorokról.***)

Ha valaha valakinek, bizonyára a tanuló fiak atyjai s tutórainak minden ügyekezeteket az oskolai fennyitékek fenntartására egybekell foglalni; mert mindenek előtt az ők vigasztalására és hasznokra szolgál a legjobb Fejedelemnek és közönséges jónak, (az államnak) ily ügyekezete; és valóban igen háládatlanok lennének hozája azok, akik ily hasznos rendeleteit nem becsülnék és minden ezt czélozó erejekből elő nem mozditanák. Ezeknek azért kötelességekbe fog állani, hogy mind magokat, mind gyermekeiket minden szorgalmatossággal e Királyi Normához alkalmaztassák és az ő gyermekeiknek szükseigeről becsületesen gondolkodjanak.

Bizonyára éppen nem dicséretre méltók azon atyáknak cselekedetei, akik magok azon kölcségeket a roszszakra vesztegetik, melyeket a jó fiakra s ezeknek tanulására fordithatnának. Akik a magok gyermekeiket fogadott szálláson nevelik, olyan szállásokat fogadjanak, melyek bátorságosok, becsületesek, tanulások folytatására alkalmatosok; az oskolák kezdetin gyermekeiket eléhozzák, és az oskolák vége előtt haza nem vinni, legszorosabb kötelességbe fog állani; a menyiből kitelik gyermekeiktől szoros számot kérjenek; az egész tanitás módjáról magokat megtanittatni ügyekezzenek, hogy gyermekeiknek ügyekezetit tanulhassák s megismerhessék; az őszi napokra (Vacatióra) gyermekeiket a maguk kedvek szabad következésére és azoknak, a melyeket tanultak, elfelejtésére

*) Egykoru forditás mai helyes irással. Közlő.

**) A székely határőrezred parancsnokságától a századokhoz és gymns. Előljáróságához intézve.

ne engedjék; az oskolai előjáróktól a gyermekek tanulásokról és viseletekről Informatiot kérjenek; ne engedjék magokat némely atyáknak vak és rendetlen szeretetek szerint elragadtatni, hogy a gyermekek késedelmességeket, rosz hajlandóságokat, restségeiket akaratjok ellen is jóra fordithassák; és oskola előljáróknak s tanitóknak tanácsaikat nagyra becsüljék és kövessék.

§. VII.

A tanuló ifiak gazdáiról.

A kik tanuló ifiakot szállásokra vagy kosztokra fogadnak, legszorossabb kötelességök leszen mindazokról gondoskodni, melyek a rájok bizott ifiaknak erkölcsök fenyitékéhez tartoznak. Innen az oskolai előljárók, tanitók intéseiket, látogatásaikot, nemcsak elfogadják, hanem egyenlő értéssel előmozditsák; ha valami megjobbitani valót látnak a reájok bizottakban s magok meg nem jobbithatják, az oskola-előljáróknak mondják meg. Éjszakának idején a rendelt órán kivül az ifiakot kerengeni ne engedjék; a ki ez ellen legelsőbben is hibázna, azt az oskola előljáróinak legottan jelentsék meg. Másképpen ugyan elsőbben is keményen intessenek meg, azután pedig a Tisztség által az ifiak szállásokra való fogatkozása (felfogadásra) alkalmatlanoknak fognak itéltetni; valami képpen pedig a miért az ifiaktól fizetést vesznek, azt hiven tartoznak kiszolgálni; ugy ne engedjék, hogy az ifiak a dobzódáshoz, itkámossághoz szoktassanak; annál inkább tánczokba, vendégségekbe elmenni meg ne engedjék.

§. VIII.

Tisztségekkel való egyetértésről és az oskolai fenyitékeknek fentartásáról.

Ámbár az oskoláknak régi szabadságok és más tisztségek alól való kivételek épségben hagyattatik: mindazon által a tisztségeknek fejedelmek az oskolai fenyitékeknek fentartására sokakra nézve szükségesek; kiváltképpen nehogy a tanuló ifiak szállásokra helyeztessenek, a hol házinyughatatlanság miatt tanulásokban akadály vagy rosszpélda adásokkal a jó erkölcsökről roszra vetemedjenek, a mily történetbe a tiszti hatalomnak segitségül kell lenni; s máskor is mind anyiszor, valahányszor az oskola-előljárók kérni fogják; a tisztviselők tartoznak arra is vigyázni, hogy a gazdák, midőn az eledel nem drága, az cledelnek és szállás adásnak árát fel ne emeljék.

Ezen 3 pontot olvastassák a Compagnia Commadans urak elsőbben azon gazdáknak és asszonyoknak, a kik tanuló ifiakot házoknál tartanak, hogy minden uton-módon azon felséges ordinatiók teljesedjenek be; mert ha ellenek panasz jő, akár gyalog, akár huszárok legyenek: mind a két néven levők nagy- és példa-büntetést fognak szenvedni; hogy mentek lehessenek: a tanulók fogyatkozásait, keringéseket, itkámosságát, guzsaljasságukot, tánczolásokot, verekedéseket és egyéb hibákot azonnal elöljáróiknak helybe feladni tartoznak; ha azok érdemek szerint azon hibás Deákot meg nem büntetnék és erkölcstelenségben megmaradna: a gazdák kötelezteinek a Katona Tisztnek azután fogyatkozásokot feladni; ha az a Regimenthez beadatik, ez törvényesen utánláttot, a vétkes ifiakat nemcsak az oskolákból kiveteti, de még példáson is megbünteti. Azért a tanulók ugy vigyázanak magokra, hogy ne vétsenek és a szülöktől a kenyeret, az Istentől a napot ne lopják. Hasonlóképpen kötelesek az atyák utánjárni, akik gyermekeiket oskolába jártatják, látni hogy és mint viselik magokot? és minemü ügyekezetek vagyon a tanulásban? hogy azt a Professorok attestatumukkal is megbizonyithassák; mert hogy csak nevek legyen deákok, amellet semmi ügyekezet nincsen, hanem kerengésre, guzsalyasságra és egyebekre reá adják magokot, hogy dolgot, szolgálatot elkerüljenek: telyes lehetetlen azokat el szenvedni; mert afféle ügyekezetest nem hogy jutalmat vennének az Istentől, hanem büntetésre érdemesek azért, hogy túnya embereket az ország szükségére nevelnek.

Ezen rendeléseket ne sajnálja a P. Regensminden Classisba megolvastatni, és a tanulókot meginteni, hogy minden után-módon magokot a Norma Regiahoz szabják és aztot megtartsák, magok előmenetelére nézve.

Sign. Cs. Szerda die 16-a Janiary 1798.

Péchi m. p.
obristl:

A gymn. levéltárból közli

Imets F. Jákó,
igazgató.

VIII.

Figyelmeztetés.

1. A tanulók szabályszerü fölvétele és beiratása szept. 1. és 2. napján történik. Szükséges, hogy a tanulók szülőjök vagy gyámnokuk vezetése mellett jelenjenek meg az igazgatónál, hogy ugy fegyelmi, mint tanulmányi tekintetben már eleve szükséges tájékozást nyerhessenek.

2. Azon szülők, kik nem a tanoda székhelyén laknak, az igazgatóság hire és beleegyezésével tartoznak szállást fogadni, kire a házi felügyeletre nézve jogaikat és kötelességeiket azon bizalommal ruházhassák át, hogy a gondviselés alá helyezett tanulónak nevelési és tanulmányi czélja szállásügyi hanyagság és lelkiismeretlenség által koczkáztatva és kijátszodva nem lesz. (V. ö. VI. *D.* alatt közlöttekkel és „Egy régi vonás“ ez Értesitőben.)

3. A gymn. I. osztályba csak a 9-dik évet már betöltött növendékek vétetnek fel, akik valamint azok is, kik azt eddig elhanyagolták, vagy kivülről jönek, az iskolai bizonyitvány mellett tartoznak hiteles anyakönyvi kimutatást hozni be.

4. A pót- és javitó-, valamint az elhalasztott felvételi vizsgálatok is szept. 3. és 4. napjain tartatnak meg. A pót- és javitóvizsgálatok iránti folyamodványokat, valamint az alapitványi kérelmeket is rendesen julius 8-dikáig az igazgatósághoz be kell adni. A pót- és javitó-vizsgálatokat a tanulók azon tanodánál kötelesek kiállani, melynél megbuktak, vagy azokat letenni elmulasztották. A fölvétel föltételei: jó sikerrel végzett főelemi IV. osztály, vagy más hasonfoku tanodák, s ezektől kiállitott bizonyitvány. Különben pedig a mindenkire nézt köteles felvételi vizsgálat tárgyai értelmes magyar és latin olvasás, magyar nyelvtanból az alaktan főbb részeinek ismerete, jól olvasható dictando-irás, és a 4 alapmivelet egész és közönséges törtszámokkal.

5. Minden tanuló tartozik a 4 frt tandijt és 15 kr könyvtári illetéket előre lefizetni; ez alól senkit sem lehet mentesiteni.

6. A tanulók, valamint a szülők és a gyámok is figyelmeztetnek az iskolai bizonyitványok megőrzésére; minthogy ezeknek másolatai az eredeti elvesztét bebizonyitó kérelem mellett a fensőbb

tanhatóság, az érettségi okmány másodlata pedig csak a miniszterium engedélyével állitható ki Figyelmeztetnek továbbá a szülők és gyámok, hogy az évharmadi Értesitőket szorgalmason vegyék át iskolázottjaiktól és azokat jól betekintve irják alá, vagy magoknak megmagyaráztatva más hiteles ember, jelesen a plébános úr által, övele irassák alá.

7. Az ifjak tankönyveiket az osztály-tanár és kölcsön-könyvtárnok hire nélkül ne siessenek beszerezni.

Csik-Somlyón, 1880, jul. 1.

Imets Fülöp Jákó,
t. főesperes, gymn. igazgató.

TARTALOM.

I. A föld helyzete-, alakja- s nagyságára vonatkozó vélemények a legrégibb kortól a jelen korig.

II. Tanári kar.

III. Tanterv.

IV. Irásbeli magyar feladványok.

V. Az ifjuság névsora és érdemsorozata.

VI. Tanügyi adatok, A.—I.

VII. Statisztikai táblázatok.

Egy vonás a csik-somlyói gymnasium mult századi életéből.

VIII. Figyelmeztetés.